

Edirne Bâdi Efendi Nüshasının ‘İlk Anonim Kronik’ Olduğu İddiası ile Neşri Üzerine Bazı Mülâhazalar

Necdet Öztürk*

Giriş

Osmanlı tarihini anlatan kütüphane kaynaklarını ve özelliklerini, bir asır öncesine göre bugün çok daha iyi biliyoruz. Bu bilgilerimizi, I. Dünya Savaşı yıllarından itibaren Batılı ve Türk tarihçilerin kaynak eser neşirleri ile ilmî değeri yüksek makalelerine borçluyuz. Bu öncü çalışmalar olmasaydı, ilk iki asır Osmanlı tarihçiliğinde bugünkü düzeye ulaşamazdı. Osmanlı tarihinin problemleri bu asırlarının yeni bilgi ve belgelerle aydınlatılmasına, parlak fikir ve nazariyeleriyle birbirinden değerli katkılarda bulunan yerli ve yabancı tarihçilerin çalışmalarından derlediğimiz literatür denemesini daha önce vermiştik.¹ Gerek Anonim Tevârihlere gerek diğer kroniklere kaynaklık eden eserin, Sultan II. Murad döneminin (1421-1451) ilk yıllarında yazıldığını, “şeyhülmüverrihîn” merhum Halil İnalcık’ın çalışmalarından biliyoruz. Osmanlıların bu asırlarına dair pek çok bilginin Sultan II. Bayezid döneminde (1481-1512) yazılan kroniklerde aynı veya benzer ifadelerle geçtiğini; bunlardan, Âşıkpaşazâde-Neşrî tarihleri ile Oruç Bey-Anonim Tevârihler arasındaki sıkı kaynak ilişkisine dair bugün daha çok bilgi sahibiyiz. Ancak bu mesele henüz tam olarak halledilmiş değildir. Mesela Rûhî-Neşrî tarihleri arasındaki kaynak ilişkisine dair, kimin kimden yararlandığı veya iki kaynak arasındaki benzer yerlerin hangi ortak kaynaktan geldiği gibi soruların henüz kesin bir cevabı yoktur.

Doktora çalışmalarım sırasında (1979-1986) ilgimi çeken kroniklerden biri, müellifi Mevlânâ Rûhî Fazıl Çelebi olarak gösterilen, Edirne Selimiye Kütüphanesi

* Bahçeşehir Üniversitesi.

1 *Oruç Beğ Tarihi [Osmanlı Tarihi (1288-1502)]*, haz. Necdet Öztürk, 3. Basım (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2014), s. XVII-XXII [Bundan sonra: *OBT* 2014].

Bâdi Efendi kısmındaki yazmadır. Muhteva bakımından Oruç Bey yazmalarına yakınlığını gördüğüm bu nüshadan, önce, Süleymaniye Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi, No: 2765’teki mikrofilminden okuyarak, sonra da fotokopisini almak suretiyle istifade etmiştim. Bu yazmayı makale konusu yapmış,² Giriş’in ardından (s. 443-444); “*Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*’ın Tavsifi” başlığı altında mikrofilmdeki künye bilgilerinden sonra şunları yazmıştım (s. 444-445):

...eserin müellifi Mevlana Ruhi Çelebi olarak geçtiğinden bazı araştırmacılar³ bu eserin *Ruhi Tarihi* olduğunu zannetmişlerse de bu doğru değildir. Zira yazmada, müellif veya müstensih adı olarak Mevlana Ruhi Çelebi geçmemektedir. Prof. Dr. Yaşar Yücel-Halil E. Cengiz’in de isabetle kaydettikleri gibi⁴ bu kronik “*Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*”dır.

Bunu müteakip, ünlü Şarkiyatçı Friedrich Giese’nin Avrupa kütüphanelerindeki on üç nüshayı kullanarak yaptığı neşirdeki⁵ 345 beyte mukabil, Bâdi Efendi nüshasında 3 beyit bulunduğunu söylemiş; 88b’den itibaren “*Kitab-ı Râhatü’l-İnsan*” başlığını taşıyan tıbbî bazı bilgilerle sağlık öğütlerini ihtiva eden 5 yapraklık bir risale bulunduğunu, eserin baş tarafında ise değişik mevzulara ait Farsça ve Türkçe şiirlerin yer aldığını ifade etmiştim (s. 445-446).

Bu nüshayı, benden önce, H. Erdoğan Cengiz “Yahşi Fakih” adlı makalesinde ele almış⁶ ancak bu makaleyi görmemiştim. Nüshayı, farklı yönleriyle ele aldığımız aşağıda görülecektir.

2 Necdet Öztürk, “Yeni Bir Anonim Tevârih-i Âl-i Osman Nüshası ve Bir Düzeltme”, *Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Armağanı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1995), s. 443-448 [Bundan sonra: Öztürk, “Yeni Bir Anonim Tevârih”].

3 Öztürk, “Yeni Bir Anonim Tevârih”, s. 445, dipnot 7: Mesela bk. Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989), s. 21, dipnot 39. Ben de bu *Anonim*’i Doktora çalışmamda, kütüphane kaydına dayanarak *Ruhi Tarihi* olarak göstermiştim. Ancak daha sonra yayınladığım Doktora çalışmamda [Hadîdî, *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. Necdet Öztürk (İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1991)] bu hatayı düzelttim.

4 Öztürk, “Yeni Bir Anonim Tevârih”, s. 445, dipnot 8 Yaşar Yücel-H. Erdoğan Cengiz, *Rûhî Târîhi –Rûhî Târîhi* Oxford nüshası– Değerlendirme, Metnin yeni harflere çevirisi [Tıpkı basım ile birlikte] (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992), s. 359.

5 *Tevârih-i Âl-i Osman*, nşr. Friedrich Giese, (Breslau: Selbsverlag, 1922) [Bundan sonra: *Giese Anonimi*]; *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman* –F. Giese neşri–, haz. Nihat Azamat (İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992).

6 Halil Erdoğan Cengiz, “Yahşi Fakih”, *Tarih ve Toplum*, XII/70 (1989), s. 39-41.

Bâdi Efendi nüshası ne zaman yazılmıştır?

Bu soruya cevap olarak Sultan II. Bayezid devrinde yazıldığına dair iki delil ileri sürmüştüm:

1. Kılıç hikâyesi:

Oruç Bey ve Anonim Tevârihlerde İstanbul'un fethinden sonra Kostantiniye (İstanbul) ve Ayasofya efsaneleri anlatılır. Bu anlatımlarda bir de kılıç hikâyesi geçer. Hikâyeye göre kılıç en son, efsanevî Bizans krallarından Yanko oğlu Buzantin'e intikal eder. Buzantin İstanbul'dan Ungurus'a (Macaristan) giderken kılıcı Tuna Nehri'ne düşürür ve kılıç 889 yılına kadar (1484/85) suyun dibinde kalır. Balıkçılar tarafından çıkarılan ve uç kısmı çürümüş olan kılıç bir tüccara satılır. Tüccar kılıcın bakımını yaptırır. Sultan II. Bayezid zamanında Macaristan'a gönderilen elçi kılıcı alıp padişaha getirir. Mikrofilmden aktardığım metinde II. Bayezid şu şekilde geçer:

halleda'llâhu saltanatabu (60a-b) ve şimdiki hâlde ol kılıç Sultan Bayezid'ün hazinesindedür, târih sene 891, sene sekiz yüz toksan bir yılında" (61b) ifadeleri ile muhtelif vesilelerle Sultan Bayezid için "*halleda'llâhu saltanatabu*" (82a, 83a, 85a, 87a), "*azze nasrahum*" (79b) ve "*azze nasrahu*" (81b)

2. Sultan II. Bayezid devrindeki Osmanlı-Memluklu münasebetlerinde geçen ifade:

Rebî'ülevvelün evvelinde girü pâdişâhımız Sultan Bayezid çeri ile...

Bu delillere istinaden II. Bayezid zamanında yazıldığı muhakkak olan bu Anonim Tevârih'in, daha sonra başka biri tarafından devam ettirilerek 920 (1514) yılına kadar getirildiğini, I. Selim'den "merhum" diye bahsedildiğine bakılırsa, ila ve edilen ve oldukça kısa geçilmiş bu kısmın, I. Selim'in ölümünden sonra eklenmiş olduğunu belirtmiştim.

Bu hüküm cümlelerinden sonra şu başlıklar altında karşılaştırma örnekleri vermiştim:

Anonim Tevârih-i Âl-i Osman [= ATÂO]'ın *Oruç Beğ Tarihi*⁷ ile karşılaştırılması (4 örnek); ATÂO'nun *Giese Anonimi* ve diğer bazı 'Anonim'lerle karşılaştırılması (2 örnek).

7 Öztürk, "Yeni Bir Anonim Tevârih", s. 446-447, s. 446, dipnot 9; Oruç b. Âdil, *Tevârih-i Âl-i Osman*, nşr. Franz Babinger (Hannover: Lafaire, 1925); *Oruç Beğ Tarihi*, nşr. Atsız (İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, 1972).

Bu karşılaştırmalar sonunda “*Anonim*”imizin giriş kısmı *Oruç Tarihi* nüshalarından Babinger’in mufassal nüsha olarak takdim ettiği Cambridge nüshası ile uyuşmaktadır.” diye bir görüş belirtmiştim.

Beş maddelik Sonuçlar’ın 1. maddesinde “Yazımızın konusunu teşkil eden *Anonim*,⁸ II. Bayezid devrinde kaleme alınmış eski bir kroniktir.” şeklinde bir hüküm cümlesi kurmuşum.

Bu makaleden bir yıl sonra (1996), Oruç Bey ile Anonim Tevârihler arasındaki ilişkiyi incelediğim bir yazıda ‘Bâdi Efendi nüshasının Oruç yazmalarından biri olma ihtimali yüksektir’ demiştim.⁹

Edirne Selimiye Kütüphanesi Bâdi Efendi’deki anonim gerek diğer anonimlerle gerek Oruç Bey’in ilk nüshalarından (Babinger neşri) üstün yanlarını görmediğim ve kronolojik olarak uzun bir zamanı anlattığı hâlde (kuruluştan 1514 yılına kadar) hacim olarak muhtasar nüshalardan biri olduğu için neşrini uzun yıllar tehir ettim. Daha hacimli başka bir Anonim Tevârih’i¹⁰ neşrettikten sonra eldeki malzemeyi yüksek lisans öğrencime vererek tez yaptırdım.¹¹

Edirne Bâdi Efendi nüshası şimdi yayımlandı.¹² Aldığım bir mesajla bu ya-

8 “Bu *Anonim*, tarafımızdan neşre hazırlanmaktadır.” [Öztürk, “Yeni Bir Anonim Tevârih”, s. 448, dipnot 11].

9 Necdet Öztürk, “Oruç Bey Tarihi ile Türkçe Anonim Kronikler Arasındaki İlişkiye Dair”, *Bir*, V (1996), s. 117-125; *OBT* 2014, s. XXVII, dipnot 21.

10 *Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, haz. Necdet Öztürk (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2000); *Anonim Osmanlı Kroniği [Osmanlı Tarihi (1299-1512)]*, haz. Necdet Öztürk, 2. Basım (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2015) [Bundan sonra: *AOK* 2000, *AOK* 2015].

11 *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (687-920/1288-1514)*, haz. Alper İğci, (Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, İstanbul 2011.

12 *Osmanlı Tarihinin Temel Kaynaklarından Tevârih-i Âl-i Osman (Edirne Nüshası)*, haz. Hasan Yüksel, İbrahim Delice, Dahiye Karagülle (Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2021) [Bundan sonra: *ATÂO* 2021]. Eserin dış kapak iç sayfasında yayın numarasının altında: “21/10/2021 Tarih ve 15 Numaralı Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayın Kurulu Kararı ile 03/11/2021 Tarih ve 35 Toplantı Sayılı Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yönetim Kurulu Kararına istinaden basımı uygun görülmüştür.” ibaresi ve bunun altında üç kişiden oluşan İnceleme Komisyonu üyelerinin adları bulunuyor.

Edirne Bâdi Efendi nüshası neşrinin kamuoyuna ve ilmî muhitlere iddialı bir şekilde “Osmanlı tarihine kaynaklık eden ilk yazılı eser basıldı”, olarak takdim edildiğini belirtelim (mesela bk. <https://www.sabah.com.tr>; <https://www.haberler.com>; <https://www.cumhuriyet.edu.tr>).

yından haberdar olunca (Nisan 2022),¹³ hangi anonim olduğunu sormuş ve tahminimi yazmıştım.¹⁴

– I –

İnceleme konusu olan *Osmanlı Tarihinin Temel Kaynaklarından Tevârih-i Âl-i Osman (Edirne Nüshası)* adlı eser üç bölümdür: I. Bölüm-İnceleme/Giriş (s. 13-75), II. Bölüm/Metin (s. 79-164), III. Bölüm/Tıpkıbasım (s. 165-342). Tıpkıbasım'dan sonra dizin (s. 343-354) gelmektedir.

Bu kısımda (I), hazırlayanların Edirne Bâdi nüshasının ‘İlk Anonim Tevârih’ iddiaları ile eleştirilerine verdiğim cevaplar; notlandırma tarzları ve yaptıkları tahriflere dair bazı örnekler yer almaktadır.

I. BÖLÜM - İNCELEME / GİRİŞ (ATÂO, s. 13-75):

1. Edirne Bâdi Efendi nüshasının ‘İlk Anonim Tevârih’ olduğu iddiası ve verdiğimiz cevap:

ATÂO 2021, s. 52:

İlk Anonim Tevârih-i Âl-i Osman'ın, diğer Anonim Tevârih-i Âl-i Osmanlardan, *Âşıkpaşazâde* ve *Oruç Beğ*'den daha eski bir metin olduğu dilinden ve üslubundan anlaşılmaktadır. Bu Anonim metnin başlangıç kısmı, 1422'ye II. Murat devrine kadar gelmiş ve ondan sonraki metin zaman içinde yapılan ilavelerle devam etmiştir.

İlk cümlede ‘dil ve üslup’tan nüshanın eski olduğu anlaşılmakta denmiş ancak tek bir örnek dahi verilmemiştir. İkinci cümlelerin ise diğer Anonim Tevârih nüshaları ile *Âşıkpaşazâde*, *Neşrî* ve *Oruç* tarihleri için de geçerli olduğu bilinmektedir.

Hazırlayanlar, Bâdi Efendi nüshasının ‘İlk Anonim Tevârih’ olduğuna kendilerini ikna etmiş olacaklar ki, eserin başından sonuna kadar tek ve çift sayfalarda üst bilgi olarak “İlk Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (Edirne Nüshası)” yazısı yer almaktadır.

13 Bu yayından beni haberdar eden Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Yüksek Lisansından öğrencim Murat Berkan Kuşkonmaz’a teşekkür ederim.

14 “Murat Kuşkonmaz alıcısına 2022-04-23 17:33 tarihinde: Murad, sözünü ettiğin anonim kim tarafından yayımlanmış, tam adı nedir? Edirne Badi Ef. nr. 2765 olmasın? Heyecan verici. Teşekkür ederim.”

H. Erdoğan Cengiz’in dört madde olarak sıraladığı sonuçları aynen benimseyerek aktaran hazırlayanlar, aşağıdaki 4. maddede altını çizdiğim ifadenin tam tersini anlamış görünürler.

4- Edirne nüshasının Yahşi Fakih’ininkinden sonraki dönemleri de kapsamı sebebiyle bundan daha eski ve daha kısa bir *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*’ın Yahşi Fakih’in eserinin orijinaline bizi daha fazla yaklaştırabileceği söylenebilecektir.

Bugünkü bilgilerimize göre *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*’ın Edirne nüshasının baştan Yıldırım Bayezid devrine kadar olan kısmı Yahşi Fakih’in eserine ışık tutan en güvenilir kaynak olarak ortaya çıkmış bulunmaktadır.” (ATÂO 2021, Giriş, s. 14-15, dipnot 7 Halil Erdoğan Cengiz, 41.)

Altı çizili ifadelerle ikinci paragraftaki hüküm cümlesinin tam bir uyum içinde olduğu söylenemez. Zira bir taraftan “Edirne nüshasından daha eski ve daha kısa bir *Anonim Tevârih*’in Yahşi Fakih’in eserine daha fazla yaklaştırabileceğinden söz ediliyor, diğer taraftan Edirne nüshasının Yıldırım Bayezid devrine kadar olan kısmı Yahşi Fakih’in eserine ışık tutan “en güvenilir kaynaktır” deniyor. Cengiz’in makalesinin, Oruç Bey’in Babinger neşrinin kullanılmaması sebebiyle eksik olduğunu belirttim.

Edirne nüshasının ‘İlk Anonim Tevârih’ olduğu ve gerçek değeri hakkında hüküm cümlesi kurarak ilmî çevrelere duyurmak ancak 1389 yılına kadar ki Osmanlı tarihi olaylarının diğer kroniklerle (bilhassa Oruç Bey’in Cambridge ve Oxford Bodleian nüshaları ile bilinen bütün Anonim Tevârihler ve Âşıkpaşazâde) titiz bir şekilde mukayese edildikten sonra, Osmanlı Devleti’nin kuruluş meselelerine katkı sağlayacak yeni bilgilere ulaşılması hâlinde mümkün olabilir. Gerek Cengiz’in makalesindeki karşılaştırmalar (Süleyman Şah, Karaca hisarın fethi, Bursa, Adranos, Bidnos, Kestel ve Kite tekfurlarının Osman Bey’e karşı ittifakları) gerek hazırlayanların seçtikleri konu başlıklı karşılaştırma örnekleri (“Atı sancılansa”, “Bursa’nın Fethi”, “Ak Börg- Kızıl Börg”, “Rumeli’ye Geçiş”, “Pencik uygulaması”, Yıldırım Bayezid’in Vilk oğlu kızıyla evlenmesi”, “İskilip yöresi Tatarlarının Rumeli’ye sürülüşü”, “İstanbul’da zelzele”), Edirne nüshasının diğerlerinden eski ve üstün, aynı zamanda Yahşi Fakih’in eserine yakın bir nüsha olduğuna delil teşkil edecek örnekler değil, aynı bilgilerin öteki kroniklerde de olduğunu gösteren örneklerdir. Dolayısıyla bu örnekler, Bâdi Efendi nüshasının eski ve içinde orijinal bilgiler barındıran ‘İlk Anonim Tevârih’ olduğunu ispat etmez. Hasılı, ortaya atılan görüşlerin tahminden öte bir anlamı ve değeri yoktur.

Hazırlayanlar, H. E. Cengiz'in makalesinden (bk. yukarıda, dipnot 6) şu alıntıyı aktarıyorlar:

“Orhan Gazi'nin İmamı'nın oğlu *Yahşı Fakih Menâkıbnâmesi* kayıptır; bu Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*lardan biri olabilir.”

“Şimdiye kadar *Ruhi Tarihi* olarak bilinen Edirne Selimiye Kütüphanesindeki *Tevârih-i Âl-i Osman*'ı üç yıl önce yayıma hazır duruma getirdiğimiz Prof. Dr. F. Giese'nin 1922'de neşrettiği *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman* metniyle karşılaştırdığımız esnada gördüğümüz bazı cümleler, Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*lardan birinin *Yahşı Fakih*'e ait olabileceği yolundaki düşüncelerimizi güçlendirdi ve bu yoldaki değerlendirmelerimiz için hareket noktası teşkil etti.”

H. E. Cengiz'i böylesi bir kanaate sevk eden, önce *Ruhi Tarihi* olarak bilinen Edirne Selimiye Kütüphanesindeki bu *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*'ın girişinde yer alan, meçhul müellifin şu cümleleri olmalıdır.

Ardından, Cengiz'in makalesine atıf yapılmadan şu alıntı verilmiş:

“*Ammâ bâ'dü, iy aziz, bilgil ve aghâh olgıl; kim, bir niçe ulular-kim, gelmişlerdür, mütekaddimînden ve müteahhirînden - kimi tefâsirden kimi ehâdisden kimi kıssadan kimi siyerden kimi şâh-nâme cem' idüp acâyib ve garâyib hikâyetler ve kıssalar telif itmişlerdür ve Tevârih-i Selâtîn dahı demişlerdür; ki, âlemde hiç söylenmedük nesne kalmamışdur ve her azîz -ki, gelmişdür- kendü zamânında gelen pâdişâhların târihi üzere kitâb eylemişlerdür. Hâllerin ve dirliklerin beyân itmişlerdür.*”

Pes, imdi, her kişiye lâzımdur; ki, kendü zamânında olan pâdişâhını yâd idüp zikir itmeklik vâcibdür; zîrâ kim, “es-Sultânü zıllu'l-lâhi [2a] fi'l-arzeyn”dür.

İmdi, ma'lûm ola; kim, tevârih-i Âl-i Osmân'ı hiç kimse mufassal ve dememişdür. Ale'l-husûs, asıl kıssa, Âl-i Osmân kıssasıdır; zîrâ ki, bunlar Hakk buyruğı üzere yürüyicilerdür.” (ATÂO 2021, Giriş, s. 13, dipnot 4 ve s. 14)

Osmanlı müverrihlerinin çoğu, kendi adlarını öne çıkarmamakta mütevazı iken, eserlerinin önemi için hiç de öyle değildirlere. Nitekim bazı tarihçiler eserini yazma sebebini açıklarken, daha önce pek çok tarih kitabı yazılmış olduğunu, okuyup incelediklerinde o tarih kitaplarını yetersiz gördüklerini, dolayısıyla onlardan daha iyi bir eser yazdıkları iddiasında bulunurlar. Bunun ilk örneklerinden biri tarihçi Mehmed Neşri'dir:

Pes bu ma'ânî-i zâhireyi tezekkür edip tûl-i ömrümde ben dahi sevdâ etdim ki, alâ-kadri't-tâkati'l-beşeriyet ilm-i târihden Türkî dilde bir kitâb cem' edem ki,

mümkün oldukça mülük-i mâziyenin siyerini bi'l-küllüyye câmi' ola. Zîrâ gördüm ki, sâyir ulûmda musannifât-ı kesîre tasnif ve te'lif olunmuş ki, her biri şâfi vü kâfi; ammâ ilm-i tevârihde olan kitâblar[ı] müteferrik ve gayr-i müctemi' buldum. Ve hiç bir târih dahi mevki'inde vâki' olmamış, husûsan Türki lisanda.¹⁵

Peki, daha önce yazılan eserleri beğenmeyen, onlardan daha iyi bir eser yazacağını haber veren Neşri'nin bu iddialı sözlerine mutlaka inanılması mı gerekir? Aşıkpaşazâde-Neşri tarihlerini konu başlıkları temelinde yaptığımız mukayeseli çalışmada Neşri'nin Aşıkpaşazâde'den bilinenlerden çok daha fazla yararlandığını gördük.

Hazırlayanlar 'İlk Anonim' iddialarına “İmdi, mal'ûm ola; kim, tevârih-i Âl-i Osmân'ı hiç kimse mufassal ve muhtasar dememiştir.”¹⁶ cümlesini referans almışlar ve bunu, defalarca tekrar etmişler; benim, bu ifadeyi görmezden geldiğim veya dikkate almadığım;¹⁷ tez danışmanlığını yaptığım öğrencimin de yazdıklarını tekrar ettiği¹⁸ eleştirisinde bulunmuşlar, söz konusu cümleyi tartışmaya bile

15 Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ [Osmanlı Tarihi (1288-1485)]*, haz. Necdet Öztürk, 2. Basım (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2013), s. 4-5.

16 Gerek Cengiz gerek hazırlayanlar, yazmanın bir iki cümle öncesinde geçen “kimi *şâh-nâme cem' idüp acâyib ve garâyib hikâyetler ve kıssalar telif [te'lif] itmişlerdür ve *Tevârih-i Selâtîn dahi demişlerdür*” ifadesi üzerinde durmamışlardır. “Şehnâme” ve “Tevârih-i Selâtîn (Padişahlar Tarihi/Osmanlı Sultanları Tarihi)” adlarının geçmiş olması kayda değer bir bilgi olarak görünüyor. Bu dönem (Fatih) kaynakları için akla ilk olarak Şehdi'nin *Şehnâme*'si ile Nişancı Mehmed Paşa'nın *Osmanlı Sultanları Tarihi* geliyor.*

17 Bu nüshayı neşreden Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlüğüne bir dilekçe ile iki ekten oluşan (Ek 1: Çoklu Tahrif Örnekleri, 10 sayfa; Ek II, 6 sayfa: “İlk Anonim” İddiası ile Yayımlanan Esere İlmî Zaviyeden Kısa Bir Bakış”; İmla ve yazımda tutarsızlık, İşaretleme ve okumada tutarsızlık, Hatalı ve anlaşılmayan okumalar) bir dosya göndermiştim (25.05.2022).

Bu dosyama cevaben Rektörlükten gelen 03.10.2022 tarih ve E-60263016-050.06.04-213254 sayılı yazıdan (s. 2): “İfadesine başvurulmuş Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE ve Prof. Dr. Hasan YÜKSEL, bahsi geçen eserde meydana gelen hataların bir metni daktile ederken ortaya çıkan maddi hatalardan kaynaklı olduğunu, bunun bir kusur olduğunu kabul etmişlerdir ki, eserler incelendiğinde müşterinin bazı tespitlerinin doğru olduğuna, eserin yazımı sırasında özellikle Edebiyat alanında hazırlanan bir eserde maddi hataların minimize edilmesi hususunda daha dikkatli olunması gerektiğine ve ilgililerin bu konuda hatırlatma yapılmasına, ... Üniversitemiz Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunca alınan 1 nolu karar, Rektör olurlarına sunulmuş ve Rektör oluru alınmıştır. Alınan karar gereğince ilgili kişilere Edebiyat alanında hazırlanan bir eserde daha dikkatli olunması hususu hatırlatılmıştır.

Bilgilerinizi rica ederim.”

18 ATÂO 2021, s. 20, dipnot 22; *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman (687-920/1288-1514)*, haz. Alper İğci, (Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi, İstanbul 2011.

gerek duymaksızın doğru kabul etmişler; bu tür ifadelerin yanıltıcı olabileceğini, sorgulanması gerektiğini hiç düşünmemişlerdir. Bir örnek vermek gerekirse Hadîdî, II. Bayezid dönemini idrak ettiğini dolayısıyla rivayete gerek olmadığını yazar.¹⁹ Yaptığımız kaynak kontrolünde “kendi zamanım” dediği kısımlar için de Âşıkpaşazâde’den yararlandığını gördük.²⁰

Neşri ve Hadîdî örneğinden hareketle Edirne nüshasındaki söz konusu ifadeleri hiç tereddütsüz doğru mu kabul etmemiz gerekir yoksa ilmî tarihçilik aklımızı ve tecrübemizi kullanarak iddiaya şüphe ile mi yaklaşmamız gerekir? Şayet iddia edilen konu hakkında bilgi sahibi değilsek, gerçeği öğrenmek için araştırma yapmamız lâzım gelmez mi? Bu gibi iddialı ancak yanıltıcı sözlere seyrek de olsa her devirde rastlanması mümkündür. Âdeta bir dedektif gibi gerçeklerin izini sürmesi gereken ve olayları sorgulayabilen bir tarihçi, bu tür ifadelere ilmî müktesebatını ve akademik aklını hemen teslim etmez; doğru olup olmadığını ortaya çıkarmak için, tenkidî tarihçilik düşüncesi ve mantığını devreye sokar.

2. Bizans kralına ait kılıç Sultan II. Bayezid’e, iddia edildiği gibi 886’da (1481) değil, 889’da (1484/85) getirilmiştir:²¹

Aşağıda, daha önce özet olarak verdiğimiz kılıç hikâyesi ile alakalı ilginç tespit ve değerlendirmelerin yapıldığını göreceksiniz. Oruç Bey ile Anonim Tenvârih çalışmamdan alınarak turnak içinde gösterilen metinlerde tahrifatlar yapılmış olup bu tür kelimelerin altı çizildi, kelime atlamaları [] gösterildi.

ATÂO 2021, s. 16-19:

Hatta bu *İlk Anonim Tenvârih-i Âl-i Osman*’da yer alan bazı müstensih hatalarının söz konusu edilecek eserlerde aynen yer aldığı görülmektedir. Mesela, *İlk Anonim Tenvârih-i Âl-i Osman*’da, Kostantiniyye ve Ayasofya efsanelerinin anlatıldığı

19 *Yazam Han Bayezid’i de tamâmet*

Zamânımdı degül lâzım rivâyet

Selim Han’ı, Süleyman Han’ı edem yâd

Okuyan, dinleyen cümle ola şâd

Hadîdî Tarihi [Manzum Osmanlı Tarihi (1285-1523)], haz. Necdet Öztürk, 2. Basım (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2015), Giriş s. XXV, çeviri yazı, s. 22 [Bundan sonra: *Hadîdî Tarihi* 2015].

20 Mesela bk. *Hadîdî Tarihi* 2015, çeviri yazı, s. 288, dipnot 881; s. 289, dipnot 883; s. 302, dipnot 933; s. 313, dipnot 973; s. 315, dipnot 981.

21 Hazırlayanların dipnot bilgileri bundan sonra, ilgili dipnottan sonra [] içinde verildi.

kısımda²² Madiyan oğlu Yanko’ya ve ondan oğlu Buzuntin’e intikal eden ve Buzuntin Üngürüs’e giderken Tuna nehrine düşen, aradan çok uzun devirler geçtikten sonra, 889 tarihinde balıkçılar tarafından bulunup bir bezirgâna satılan kılıç Üngürüs elçisi tarafından 886’da Sultân Bayezid’e getirilir.

İşte, **889 tarihi Osmanlıca yazımdaki** bir istinsah hatası sonucu ikinci kez 886 şeklinde yazılmıştır ve bu hata, *Anonim* (Giese/ N. Azamat nşr.), *Oruç Beğ* (Öztürk nşr.) ve diğer bir *Anonim* (Öztürk nşr.)’de aynen yer almaktadır. Her üç metni yeni harflerle neşredenlerin de bu yanlışın farkında olmadıkları görülmektedir. Aynı istinsah hatasının Beşir Çelebi’ye atfen neşredilen *Anonim*’de de aynı ifade ve ibarelerle yer aldığı görülmektedir.²³ Bu yanlış alıntıyı, söz konusu kaynaklardan takip edelim:

dedikten sonra beş kaynaktan aldıkları metinleri sıralamışlar. Aynı sırayı takip etmekle birlikte alıntılardan sadece kılıç hikâyesinin kronolojisi ile ilgili ibareleri aldığımızı ifade edelim.

1. İlk *Anonim* (vr. 61a-61b): “...Buzuntin o kılıcı kendü götürdi...- **hicreti’nün -sene 889- sekiz yüz seksen dokuz yılına dek-** Tuna suyu dibinde kalmış... [61b]... Bu zamân; kim, Sultân Bâyezid bin Sultân Muhammed tahtına geçüp karâr itmiş idi. **Hicretün -sene 886- sekiz yüz seksen altı yılında** Üngürüs elçi gönderdi. Bir benâm kimesneden ol elçi Üngürüs vilâyetinde ol bâzirgânda ol kılıcı görüp satun almak istemiş.”

2. *Anonim* (Giese/ N. Azamat nşr. 90): “Buzantin Engürüs vilayetine giderken ol kılıcı Tuna’ya üşürmüşdi... tâ bu zamana değin kim Hazret-i risâlet **hicretün 889 yılında...** Sultan Bayezid bin Mehmed Han kim tahta geçüp karar itmişdi, **hicretün 886 yılında.** Engürüs’e ilçi göndürdi... ol kılıcı satun almak istemiş.”²⁴

3. Oruç Beğ (Öztürk nşr s. 88-89): “Buzantin pâdişahın bir kılıcı vardı... ol kılıcı Tuna suyuna düşürmüşdü... Ol zamandan tâ bu zamana dek kim var, hazret-i Risâletün sallâllahu aleyhi ve sellem **hicretin 889 yılına dek** Tuna suyunda kalmışdı... Bu zaman kim, Sultan Bayezid Han bin Sultan Mehmed tahta geçüp karar itdikde **hicretün sene 886 yılında** Ungurus’a elçi göndermişdi... Hasan Çavuş derler; elçiliğile Ungurus’a vardıkda... ol kılıcı satun almak istemiş.”²⁵

22 Bu efsaneler hakkında sistematik bir inceleme için bkz. Stefanos Yerasimos, *Türk Metinlerinde Kostantiniye ve Ayasofya Efsaneleri* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009).

23 Beşir Çelebi, *Tevârih-i Âl-i Osman*, haz. İsmail Hikmet Ertaylan (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, 1946), 141.

24 *Anonim* (Giese), 90.

25 Oruç Beğ (Öztürk), 88-89.

4. Anonim (Öztürk nşr. 100): “Buzantin Ungurus *vilâyetine* gidicek ol kılıcı Tuna suyına düşürmişlerdi... Tâ bu zamana *değîn* kim Hazret-i risâletün Salla’llahu aleyhi ve sellem *hicretinün [sene] 889 bu yılına değîn...* Bu zaman kim Sultan Bayezid *bin* Muhammed Han tahta geçüp *karar* itmiş idi, *hicretün sene 886 bu yılında*. Ungurus’a *ilçi* gönderdi bir *benâm kimesneyi* Ol elçi anda Ungurus vilâyetinde ol *bâzîrgandan* ol kılıcı *satun almak* istemiş.”²⁶

5. Beşir Çelebi *Tevârih-i Âl-i Osman* (İ. H. Ertaylan nşr. S. 141): “... ol kılıcı Tuna suyına düşüp kalmış idi... Ol zamadan berü Tuna dibinde yatur imiş, tâ bu zamana *değîn*. Hazret-i Risâletün –salla’llahu aleyhi ve sellem *Hicretinün bu yılına değîn*. *Sene 889 yılında Tuna’da balıkçılar balık avlarken ol kılıcın balçığna* balık ağı ilişüp koparup görürler... bu zaman kim Sultan Bâyezid bin Muhammed Han tahta geçüp *karar* itmiş. *Hicretin bu yılında sene 886 Üngürüs’e elçi gönderüp ol elçi anda*.”²⁷

Beşir Çelebi metninin son iki cümlesinin doğrusu şöyledir:

bu zaman kim Sultan Bâyezid bin Muhammed Han tahta geçüp karar itmiş, hicretün bu yılında, sene 886. Üngürüs’e elçi gönderüp ol elçi anda.

6. Bir istinsah hatası neticesinde 886 olarak yazılan bu kayıt sadece Efdal Sevinçli’nin tıpkıbasımıyla birlikte yeni harflere aktarmaya çalıştığı metinde doğru şekilde 889 olarak ortaya çıkıyor.²⁸

Bu maddede “tıpkıbasımıyla birlikte yeni harflere aktarmaya çalıştığı metin” ifadesindeki “aktardığı” yerine “aktarmaya çalıştığı” denmesinin bir nedeni olmalıdır.²⁹

3. Müstensih hatası mı yoksa cehalet mi, yanlış nerede ve kimde?

Tarihî olayların araştırılıp gerçeklerin ortaya çıkarılmasında “destan, menkıbe, efsane, hikâye, masal ve mitos”un en son müracaat edilecek tarihî malzemeler arasında olduğunu biliyoruz. Hazırlayanlar, kılıç hikâyesinin tarihî ve gerçek

26 Anonim (Öztürk), 100.

27 Beşir Çelebi, *Tevârih*, 140-141.

28 Efdal Sevinçli, Yusuf bin Abdullah, *Bizans Söylenceleriyle Osmanlı Tarihi. Târih-i Âl-i Osman* (İzmir: Eylül Yayınları, 1997), 38-41.

29 Bu maddede geçen (dipnot 18) yayının eleştirisi için bk. Necdet Öztürk, “Bizans Söylenceleriyle Osmanlı Tarihi Adlı Yayın Üzerine”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 9 (2001), s. 181-190.

kıymeti olduğunu düşünmekle kalmayıp, hiçbir sorgulamaya gerek duymaksızın yazılan ne varsa doğru kabul etmişlerdir. Hakikatleri gün ışığına çıkarmak için olayların izini sürmenin lüzumlu ve önemli olduğunu bilen günümüz tarihçisi, gerçekle efsaneyi birbirinden ayırt etmek için Sultan II. Bayezid dönemindeki Osmanlı-Macar siyasi ve diplomatik ilişkilerine dair bir ön araştırma yapar. O tarihçi ki, saltanat değişikliğinin hemen ardından Osmanlı ülkesinde vuku bulan siyasi gelişmeleri ve şehzâde kavgalarını bildiği veya merak edip öğreneceği için, II. Bayezid’in tahta geçer geçmez (886/1481), kılıcı alıp getirmesi için Macaristan’a elçi gönderdiğini iddia etmez. Dolayısıyla bu iddialar külliye yanlıştır. Zira Bayezid padişah olur olmaz kardeşi Cem’le saltanat mücadelesine girişmiş; Cem’in ülkeyi terk edişinden sonra (1482), bir takım idari düzenlemeler yaparak tahtını sağlamlaştırmış; 889’da (1484) Kara Boğdan’a ilk seferihümayununu yapmış, Kili ve Akkırman gibi jeopolitik ve ekonomik değeri olan kaleleri fethetmiş ve eski başşehir Edirne’ye parlak bir zaferle dönmüştür. Padişah Edirne’de Çöke Yaylası’nda hoşça vakit geçirirken Mısır’dan, Hindistan’dan ve Macaristan’dan elçiler gelmiş; maslahatları ne ise görülüp ülkelerine dönmüşlerdir (OBT 2014, s. 120). İşte Osmanlı-Macar diplomatik ilişkilerine dair II. Bayezid dönemindeki ilk kayıt budur.

4. İstinsah hatası ve yanlış denilen 886 yılı:

Hazırlayanların istinsah hatası olarak iddia ettikleri 886 yılı (1481) kılıcın getirildiği değil, II. Bayezid’in tahta geçtiği yıldır. Hikâyeye inanmak gerekirse 889’a kadar Tuna Nehri’nde kalan kılıç sudan çıkarılarak II. Bayezid’in tahta cülusundan hicrî olarak üç yıl sonra Türk elçi tarafından İstanbul’a getirilmiş ve padişahın hazinesine konmuştur.

2. ve 4. maddelerdeki (Giese ve Öztürk Anonimleri) şu ifadeler meseleyi kısmen açıklıyor:

“Sultan Bayezid bin Mehmed Han kim tahta geçüp karar itmişdi, **hicretün 886 yılında**. Engürüs’e ilçi göndürdi... ol kılıcı satun almak istemiş.”³⁰

“Bu zaman kim Sultan Bayezid bin Muhammed Han tahta geçüp karar itmiş idi, **hicretün sene 886 bu yılında**. Ungurus’a ilçi gönderdi.”³¹

30 S. 17, dipnot 14 Anonim (Giese), 90.

31 S. 18, dipnot 16 Anonim (Öztürk), 100.

5. Hatayı itiraf:

“Bu zaman kim, Sultan Bayezid Han bin Sultan Mehmed tahta geçüp karar it-
dükde hicretün sene 886 yılında Ungurus’a elçi göndermişdi.” (OBT 2014, s. 89)

Oruç Bey’in çeviri metninden aldığım bu ifadede “sene 886 yılında”n sonra nokta koymamakla hata yaptığım açıktır. Ancak nokta konsaydı bile, anlatımda kronolojik boşluk olduğu için (886-889), Bayezid’in tahta geçer geçmez Macaristan’a elçi göndermiş olduğu anlamı çıkıyor. Bâdi Efendi nüshasının tanım yazısında, kılıç hikâyesini özetlerken “Bayezid Ungurus[a] elçi gönderdi” olması gerekirken, Osmanlıca metindeki imlaya bağlı kalıp yanlış olarak “Ungurus elçi gönderdi” ifadesini kullandığımı, bu inceleme esnasında fark ettim. Zira kılıcı İstanbul’a getiren Macar elçisi değildir, muhtemelen 889’da Osmanlı ülkesine gelen Macar elçisinin dönüş yolculuğunda yanına Hasan Çavuş adında (OBT 2014, s. 89) bir Türk elçi katılmış ve rivayete göre, bu elçi kılıcı alıp padişaha getirmiştir.

6. Bâdi Efendi nüshası çeviri yazısı ve ardından tashih ettiğimiz metin:

“...Bu zamân; kim, Sultân Bâyezîd bin Sultân Muhammed tahtına geçüp karâr itmiş idi. **Hicretün -sene 886- sekiz yüz seksen altı yılında** Üngürüs elçi gönderdi. Bir benâm kimesneden ol elçi Üngürüs vilâyetinde ol bâzîrgânda ol kılıcı görüp satun almak istemiş.” (ATÂO 2021, Giriş, s. 17, çeviri yazı, s. 137, tıpkıbasım, s. 287)

Bu zaman kim, Sultan Bayezid bin Sultan Muhammed tahtına geçüp karâr etmiş idi, hicretün sene 886, sekiz yüz seksen altı yılında. Ungurus[a] elçi gönderdi, bir be-nâm kimesneden. Ol elçi Ungurus vilâyetinde ol bâzîrgânda ol kılıcı görüp satun almak istemiş.

Metin neşirlerinde hataya düşmemek veya hata payını en aza indirmek için, metni doğru okuyup doğru anlamak yanında, müelliflerin olayları nasıl tarihlen-dirdiğini de bilmek gerekir. Oruç ve Anonim Tevârihlerdeki tarihleme, olay anla-tıldıktan sonradır. Ardından, “def’â”, “gine”, “pes” gibi ifadelerle yeni bir olayın anlatımına geçilir.

Hazırlayanların “889 yılı doğrudur, 886 yılı hatalıdır” diyerek noktalama ku-surundan, metni anlamamaktan ve dönemin tarihini bilmemekten kaynaklanan yanlış, daha büyük bir yanlışla tashih yoluna gitmeleri hayret vericidir. Söylendiği gibi anlatımı da sorgulamak gerekir.

Kısacası, hatayı yapanlar kılıç hikâyesini anlatan müellif veya müstensihler veyahut onların verdiği kronolojiyi olduğu gibi aktaranlar (Azamat, Öztürk ve İğci) değil, iyice araştırıp metni doğru anlamaya çalışmayan, Bâdi Efendi nüshasını neşre hazırlayanlardır. ‘İlk Anonim’ iddialarına dayanak yapmak için kılıç hikâyesini acaba gerçek mi, değil mi, gerçek ise ne kadar gerçek demeden ve hiçbir eleştiriye tabi tutmadan olduğu gibi kabul etmek ilmî tarihçilik düşüncesi ile bağdaşmaz. Başkalarının çalışmalarında kusur aramaya niyetlenmeden önce kendi yaptığımızdan, hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak biçimde emin olmalıyız. Ancak emin olsak bile doğru veya doğruları, ilmî nezaket ve tenkit âdabı ile ifade etmeli; bu yayında olduğu gibi, mahcup olacağımızı da düşünerek mutedil bir üslup kullanmaya özen göstermeli, “görmezden gelmiş”, “dikkate almamış” gibi ilmî itibara zarar verecek ifadeleri, üstelik birkaç kez tekrar ederek, kullanmaktan imtina etmeliyiz.

7. Edirne Bâdi Efendi nüshasının yazılış zamanı:

Bu nüshayı yayına hazırlayanlar, daha önce verdiğimiz iki delile hiç değinmeden, yazılış zamanına dair görüşlerini 5 madde hâlinde sıralamışlar. Son iki madde:

4- Ancak, “Benden önce hiç kimse muhtasar veya mufassal Osmanlı tarihi yazmadı.” diyen bu meçhul müellifimizin şu önemli cümlesi dikkat çekmektedir:

“Ol ‘Seyfile alına!’ didükleri budur; kim, şimdiki zamânda Pâdişâhı’l-İslâm ve’l-Müslimîne kâtülül-kefereti ve’l müşrikîn kâmi’u’lfecereți ve’l-müttemeridîn Sultân Muhammed ibni Sultân Murâd ibni Muhammed Han bin Bâyezid Han bin Gâzî Murâd Han bin Orhan bin Osmân bin Ertugrul bin Süleymân Şâh -azze nasrahum- Kostantin’i feth itdi. Hazret-i Risâletün -aleyhi’s-selâm- hicretün sekiz yüz elli yedisinde ayet-i kadimde dahı gelmişdür.” [74b]

Özet olarak “*Şimdiki padişahımız Fatih Sultân Mehmet’ir.*” ve bu durumda, “*Osmanlı tarihini benden önce kimse yazmadı.*” ifadesi gerçekliğini kaybetmekte; çünkü, II. Mehmet’e kadar Osmanlı tarihine dair birçok eser yazıldığını biliyoruz.

5- Bu durumda, çok önceleri yazılan bir metnin ya müellifin kendisi veya başkalarının ilavelerle devam ettirilmiş olma ihtimalini ortaya koymaktadır. Böylesi durumlara sıkça rastlanır. Âşıkpaşazâde²⁹ [s. 24, dipnot 29 Âşıkpaşazâde (Öztürk) Giriş, XXV-XXXVII.], Oruç Bey³⁰ [s. 24, dipnot 30 “Oruç Beğ’in kroniğinin aslının ne zamana kadar devam ettiği şimdilik kesin olarak söylenemez”. Babinger, 25-26.], Ruhi³¹ [31 Rûhî (Y. Yücel), 361.] ve daha başka Tevarih-i Âl-i Osmanların muhtelif nüshalarının farklı tarihlerde bittiğini ve hatta bazılarının müelliflerinin ölümünden sonra bile ilavelerle devam ettirildiği görülmektedir.

Ancak aynı ifadelerin *Oruç Beğ*'de de yer aldığını görmek, daha da şaşırtıcıdır. (ATÂO 2021, s. 23-24)

Hazırlayanların, 4. maddede verdikleri metnin aynısının Oruç Bey'de olduğuna şaşmalarına ne demeli? Bizi esas şaşırtan, onların, Oruç Bey'le ilgili Babinger'deki değerini yitirmiş bilgidenden bahsetmiş olmalarıdır. Oruç kroniğinin üç basımının da (2007, 2008 ve 2014) dış kapağında hangi tarihe kadar geldiği yazılı olduğu hâlde (1288-1502), böyle bir bilgiye yer vermiş olmaları cehalet değil ise tam bir gaflettir.

8. Güvenilir sonuçlara ulaşmanın yolları:

1. Üzerinde çalışma yapılan yapılmayan bütün Anonim Tevârihler (tahminimize göre, yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerinde elli civarında) toplandıktan sonra seçereleri çıkarılarak gruplandırılmalıdır.

2. Nüshalar, olayların anlatımı (bilhassa 1285-1389, 1389-1413 yılları; gerekirse 1422'ye kadar) ve tarihî süreç içinde arkaik Türkçe kelimelerin geçirdiği gelişim ve değişim merhaleleri yönünden filolojik incelemeye tabi tutulmalıdır.

3. Birbirine çok yakın hatta aynı gibi görünen nüshalar daha yakından incelenip elendikten sonra, eski olduğuna kanaat getirilip teke düşürülen nüsha, Âşıkpaşazâde'nin Yahşi Fakih'ten aldığını söylediği kısımlarla karşılaştırılmalıdır.

4. En eski nüsha olarak tespit edilen nüsha, 1413'ten sonra ekleme yapıldığı düşünülerek, en geç Fatih döneminin başlarında bitmiş olmalı (mevcut bilgimize göre böyle bir nüsha yok).

5. Bu karşılaştırma, Oruç Bey'in Oxford Bodleian (kuruluşun 872/1467-1468'e kadar) ve Cambridge (899/1493-1494 yılına kadar) yazmalarıyla (OBT 2014, Giriş, s. XXVI-XXVII) da yapılmalıdır. Karşılaştırmalar yapılırken bazen aynı cümleleri görmek yanıltıcı olabilir, buna dikkat etmek gerekir.

9. Yeni bir notlandırma tarzı ve atıf usulü:

'İlk Anonim Tevârih' nüshası iddiası ile yayımlanan eserin I. Bölümünde nasıl bir notlandırma yapıldığına dair ilginç örnekleri aşağıda birlikte göreceğiz. İlk kez karşılaştığım bazı notlandırmalar için ne tür bir ifade kullanayım diye epey düşündüm ve "karavana", "boşa veya havaya atış", "yabana atıf" gibi ifadeler aklıma geldi. İlmî araştırma ve incelemelerde atıf, iktibas yapılan bilgi kaynağıdır ve

doğru olmak zorundadır, dolayısıyla isabetlisi, isabetsizi olmaz. Bu yayında ne yazık ki çok sayıda gelişigüzel atıf bulunuyor. Sonunda, “yabana atıf”³² tercih ettim. Bu tabiri, iktibas edilen bilginin kaynağına değil de hiç alakası olmayan başka kaynaklara (dışarıya) yapılan atıflar için kullandım. Belki bir iki yabana atıf, ilmî hoşgörü ile karşılanabilirdi ancak bu eserin I. Bölümündeki notlandırma görüntüsü, 21. yüzyılın ilk çeyreğinin son yıllarını idrak etmekte olan Türk tarih ilmi için çok vahim olduğu kadar, bir o kadar da kaygı vericidir.

Bir diğer önemli husus, eser adlarının gösterimiyle ilgilidir. Bilindiği üzere eser adlarının bütün ilimlerce kabul görmüş olanı “italik” gösterimdir ancak bazı basımevlerindeki teknik imkânların yetersizliği sebebiyle siyah yapıldığı da oluyor. Bu yayında ikisi de kullanılmamış, herhangi bir açıklama da yapılmamıştır.

Başka bir önemli nokta da okuyucuyu yormakla kalmayacak, genç tarihçilere kötü örnek olacak anlatım ve dipnot tekrarlarıdır. Girişte başlayan bu yoğun tekrarların bir kısmı çeviri yazı dipnotlarında da devam etmiştir. Bunun en temel nedeni, muhtelif yerlerde geçen aynı bilginin öncesine veya sonrasına atıf yapılmamış olmasıdır. Dolayısıyla anlatıma bağlı olarak dipnotlarda da kaynak tekrarları görülmektedir. Bundan yaklaşık beş buçuk asır evvel bazı Osmanlı kronik yazarlarının, bir konuyu ileride daha geniş anlatacağını veya daha önce anlattığına atıf yaparak, öncesi-sonrası ile bağlantı kurduğunu biliyoruz.

Bu yayının I. Bölümünde verilen pek çok bilginin, atıf yapılan kaynaktan mevcut olmamasının sebepleri sorgulanmalı, yüksek lisans ve doktora dersleri ile seminer çalışmalarında notlandırmanın nasıl yapılması gerektiği üzerinde titizlikle durulmalıdır. İtiraf edeyim ki, Osmanlı tarihçiliğinde böyle bir notlandırma tarzı ve bu denli usulden yoksun bir metin neşriyle ilk kez karşılaşıyorum. Doğruluğundan şüphe ederek, notlandırma örneklerini birkaç kez kontrol etmek zorunda kaldım. Hiçbir çalışmanın mükemmel olmadığı, okuma ve imla hataları ile başka kusurlarının olabileceği malumdur. Ancak bunların sayısı, bu yayındaki gibi kabarık değil, her çalışmada olabilecek ve hoş karşılanabilecek cüzi hatalardır.

32 “yaban” (*yâbân*) kelimesi Farsçadan Türkçeye geçen kelimelerden biridir. “İssız kıır, ova, insandan boşalmış yer; yabancı, dışarı, başka ülke” anlamları vardır. Türkçe fiillerle geniş şekilde kullanıldığı görülmektedir (mesela *yabana atmak*, *yabana gitmek*, *yabana salmak*, *yabana söylemek* gibi). Fazla bilgi için bk. *Yeni Tarama Sözlüğü*, düz. Cem Dilçin (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983), s. 229. Günümüzde belki en çok kullanılanı “yabancı (yaban+cı)” sözcüğü ve türevleridir.

Görüleceği üzere, eserde sayfa sonlarındaki dipnotlar, alıntı metnin hemen altına alındı; aynı bilgi için verilen dipnotlar bir araya getirildiği gibi önce veya sonra geçen aynı dipnota atıf yapıldı. Şimdi söz konusu notlandırmalara geçebiliriz.

ATÁO 2021, s. 13.

GİRİŞ

Araştırma konusu yapılan bu kronik¹, *Rubi Tarihi*'nin Edirne Selimiye Badi Efendi nüshası² olarak bilinmekteydi; fakat Ménage, yaptığı araştırmalar neticesinde bir *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman* olduğu kanaatine varmıştı³; bizce bu doğru bir görüştür. Daha sonra Halil Erdoğan Cengiz, “Yahşi Fakih” başlıklı makalesiyle 1989’da bu *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*’a dikkat çekti⁴ ve aradan epey zaman geçti; ne var ki, bu makalede önerilen, ileri sürülen ve irdelenmeye değer görüşlere pek iltifat eden olmadı.

1 M. K. Üzergin, “Rûhî”, İA., C. 9, İstanbul 1988, 764-665. (Aynı dipnot için bk. aşağıda s. 21, dipnot 24)

2 *Tevârih-i Âl-i Osman*. Edirne-Selimiye Badi Efendi Mikrofilm Arşivi: Nu: 2765, tasnif Nu: 9=94. 35. Eski Kayıt Nu: 480/2561; Yeni: 2091.

3 V. L. Ménage, “Edirneli Rûhî’ye Atfedilen Osmanlı Tarihinden İki Parça”, İsmail Hakkı Uzunçarşılı’ya Armağan, Ankara 1976, s. 311-333; Rûhî (Y. Yücel), s. 359. (Bu dipnottaki ikinci sıradaki kaynak hariç [Rûhî (Y. Yücel), s. 359] aynı dipnot bilgisi için bk. aşağıda s. 21, [dipnot 25](#))

4 Tarih ve Toplum Aylık Ansiklopedik Dergi, Kasım 1989, C. 12, Sayı: 70, s. 39-41.

ATÁO 2021, s. 21:

Evet, daha önce *Rubi Tarihi*'nin Edirne Selimiye Badi Efendi nüshası²³ olarak bilinen bu kronik²⁴ üzerine Ménage, yaptığı araştırmalar neticesinde bir *Anonim Tevârih-i Âl-i Osman* olduğu kanaatine varmıştı²⁵.

23 *Tevârih-i Âl-i Osman*. Edirne-Selimiye Badi Efendi Mikrofilm Arşivi: Nu: 2765, tasnif Nu: 9 = 94. 35. Eski Kayıt Nu: 480/2561; Yeni: 2091. (Aynı dipnot için bk. yukarıda s. 13, dipnot 2)

24 M. K. Üzergin, “Rûhî”, İA., C. 9, İstanbul 1988, 764-665. Aynı dipnot için bk. yukarıda s. 13, dipnot 1.

25 V. L. Ménage, “Edirneli Rûhî’ye Atfedilen Osmanlı Tarihinden İki Parça”, İsmail Hakkı Uzunçarşılı’ya Armağan, Ankara 1976, 311-333. (aynı dipnot için bk. yukarıda s. 13, [dipnot 3](#))

Yabana atıf 1

Dipnot 1: Görüldüğü üzere merhum Prof. Dr. Muammer Kemal Özergin’in soyadı dahi doğru yazılmamış. Referans gösterilen ansiklopedi maddesine bakıldığında, Rûhî’nin hayatı ve eserine dair bilgi olduğu; “Rûhî tarihinin bilinen yazmaları, Berlin, Oxford, Edirne ve M. F. Köprülü kütüphanelerinde olmak üzere, 5 nüshadır” dendiği görülür (Özergin, “Rûhî”, *İA*, X, 165). Dolayısıyla maddede doğrudan Bâdi Efendi nüshası veya kroniği diye bir bilgi mevcut değildir. Ayrıca Özergin, Bâdi Efendi nüshasının neşrindeki Bibliyografya listesine de alınmamıştır.

Dipnot 2: Bu hatalı bilgi, atıf yapılmadan Cengiz’in makalesinden aynen alınmış (s. 41, dipnot 4). Eserin mikrofilminin Edirne’de değil, Süleymaniye Kütüphanesi Mikrofilm Arşivi’nde olduğu daha önce geçmişti. Eserin tanıtım bilgilerinin “katalog bilgilerine göre” verildiği (Giriş, s. 49, a- Nüsha Tavsifi) söylenece de herhangi bir katalog adı gösterilmemiştir.³³

Yabana atıf 2

Dipnot 3: Bu dipnotta (aynı bilgi bk. dipnot 25) gösterilen makalede Edirne nüshasına dair bilgi geçmez. *Rûhî Tarihi*’nin Berlin (B) ve Cezayir (C) nüshalarını kullanan Ménage bu makalesinde, kısa bir girişten sonra (s. 311-315) I’de (s. 315-322, B 182b-188b, C 31b-25b/yapraklar ters numaralanmış) Şehzâde Korkut’un sancağını terk ederek Mısır’a gidiş ve dönüşünü; II’de (s. 322-331, B 189b-194b, C 24b-20a) Osmanlı kroniklerinde “kıyamet-i sagîr” olarak geçen 1509 İstanbul depremi metnini vermiş; her iki parçanın değerlendirmesi ile ilgili açıklamaları dipnotlarda göstermiş, makalesinin sonuna (s. 332-333) nüsha farkları listesini eklemiştir.

Giriş’in (I. Bölüm) daha ilk paragrafında görülen gayriilmî notlandırma ile yazar künyesine hürmetsizlik, esere ilmî bir güvenle bakılamayacağını kaygı verici işaretleridir.

³³ Bu nüshanın mikrofilminde kayıtlı künye bilgilerini tanıtım yazımda vermiştim (bk. yukarıda dipnot 2’de geçen makale, s. 444-445).

Yabana atıf 3

ATÂO 2021, s. 28-29:

İoannes Kantakuzenos, 1347–1354 arasında Bizans imparatorluğu yapmıştır. 1354 yılında Orhan Bey'e mektup yazarak onunla görüşmek ister. Görüşmede anlaşılır ve İonnes'in kızı Theodora ile Orhan Bey 1346'da evlenir. Orhan Bey'den aldığı yardım ve teriplemediği bir hile ile İoannes Kantakuzenos 3 Şubat 1347'de İstanbul'a girmeyi başarır ve idareyi ele alır. Kin gütmmez; idareyi kendisi yürütmesi şartıyla V. İoannes Paleologos'u eş imparator ilan eder. Yapılan anlaşmanın karşılığında, Orhan Bey, bir an önce Karesi Beyliği'ni ortadan kaldırır; oğlu Süleyman Bey komutasında gazileri Rumeli'ye geçirir ve bazı yerleri almalarına İmparator İoannes Kantakuzenos göz yumar⁵¹.

51 Semavi Eyice, "Cantacasın", DVİA, 7, İstanbul 1993, 155-156.

Tespit: Çok sayıda yazım hatası barındıran bu alıntı, referans gösterilen ansiklopedi maddesinde yoktur.

Yabana atıf 4

ATÂO 2021, s. 29:

İbn-i Hiccî ismiyle tanınan fıkıh ve tarih âlimlerinden Ahmed bin Hiccî bin Mûsâ bin Ahmed es-Sâdîd (Künyesi Ebû'l-Abbâs, lakabı Şihâbüddîn) (751 / 1350-816/1413); Mısır tarihçisi unvanı ile maruf İbn Dokmak, (750/1349- 22 Zilhicce 809/30 Mayıs 1407) ve daha çok İbn el-Furât olarak bilinen *Tarihü'd-Düvel ve'l-Mülûk* adlı eseri ile tanınan Mısırlı tarihçi Nâsireddin Muhammad b. Abdurrahim b. Ali el-Misrî el-Hanefî (1334–1405) gibi müelliflerin eserlerindeki vukuat seneleri arasında Osmanlı hanedanına dair kayıtlar yer almaktadır⁵⁵.

55 M. H. Yınanç, "Ertuğrul Gazi", İA, IV (İstanbul 1988), 328.

Tespit: Bu anlatım, referans gösterilen ansiklopedi maddesinde şöyledir:

Kezâ bu asrın ikinci yarısında yaşamış olan İbn Hiccî, İbn Dukmâk, İbn al-Furât, İbn Abî al Surûr gibi, vukuat seneleri arasında Osmanlı hânedanına âit vak'alardan bahseden müverrihlerin eserlerinde Ertuğrul Bey'in adına tesâdüf olunmaz.³⁴

34 Mükrimin Halil Yınanç, "Ertuğrul Gâzi", *İslâm Ansiklopedisi*, MEB, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1964, IV, 328, sütun 1.

Bu madde künyesi bazen farklı olarak (mesela krş. s. 39, dipnot 92 “Ertuğrul Gazi”, İA, 4, İstanbul 1980, 328-337) altı yerde geçiyor.

Yabana atıf 5

ATÂO 2021, s. 31:

Şükrullah’ın Ahmedî’yi kaynak olarak kullandığı söylenir; ancak, Ahmedî olayların senesini vermediği hâlde Şükrullah’ta çoğu olayların tarihi gün, ay ve seneleriyle birlikte verilmiştir. Dolayısıyla, Şükrullah’ın sadece Ahmedî’ye dayanmadığı ve bugün elde bulunmayan kaynaklardan da istifade ettiği anlaşılmaktadır. Eserinin sonuna doğru II. Mehmet’i ve hamisi Mahmud Paşa’yu övmektedir.⁶²

62 M. Ebrahim-M. Esmail, Kâşifi’nin Gazaname-i Rum Adlı Farsça Eserinin Türkçeye Tercüme ve Tahlili, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005; Osmanlı Tarihçileri, 36-37.

Şükrullah’ın, Ahmedî’yi kendisine kaynak edindiği tarihçilerce bilinir. Ancak Ahmedî’de olayların yıllarının gösterilmediği ve Niğbolu Savaşı gibi önemli bir olaydan hiç söz edilmediği halde, Şükrullah’ta bu ve diğer olayların çoğu gün, ay ve yılıyla birlikte verilmektedir. O nedenle Şükrullah’ın yalnız Ahmedî’ye dayanmadığı, dolayısıyla bugün ortada olmayan kaynaklardan da yararlandığı açıktır. Şükrullah’ın bu dünya tarihinde yer alan Osmanlı tarihi bölümü bir buçuk asır gibi uzunca bir dönemi anlatır. Tarihçi, eserin sonuna doğru II. Mehmed’i övmekle birlikte, onun esas övgüleri hamisi Mahmud Paşa’yadır.

Tespit: Referans gösterilen dipnot 62’deki kaynakta bu bilgi yoktur. Hazırlayanlar bilgiyi, *Osmanlı Tarihçileri* adlı çalışmamızdan (s. 37) bazı ifadeleri aynen, bazılarını değiştirerek almışlar ve hiç alakası olmayan kaynağa (Kâşifi’nin *Gazanâme-i Rûm*’u) atıf yapmışlardır.

Yabana atıf 6

ATÂO 2021, s. 31-32:

Nereli olduğu bilinmeyen Kâşifi, *Gazânâme-i Rum* adında Farsça manzum bir eser yazmıştır. 1456’dan sonra öldüğü tahmin ediliyor. Eserinde, II. Murat’ın Şehzâde Mehmet lehine tahttan çekilişine ilişkin orijinal bilgiler bulunduğu söylenmektedir. Varna (1444) ve Kosova (1448) savaşlarında II. Murat’ı kumandan ve II. Mehmet’in padişah olduğunu vurguladığı belirtilmektedir. 1139 beyitten

oluşan bu eser, II. Murat dönemini konu almaktadır. Fatih'in düğünü ile son bulur⁶³. Kaşifi'nin bu eserin tek yazma nüshası (İÜ. Nâdir Eserler Ktp., Farsça Yazmalar, nr. 1388, 43 yaprak) üzerinde yüksek lisans tez çalışması yapılmıştır⁶⁴.

63 Anonim (Giese), Giriş, XVII.

64 Osmanlı Tarihçileri, 35-36.

Tespit: Dipnot 63'te referans gösterilen kaynakta bu anlatım yoktur. Beyit sayısı hariç diğer bilgiler *Osmanlı Tarihçileri*'nden özetlenerek alınmıştır.

Yabana atıf 7

ATÂO 2021, s. 46:

Hacim açısından Anonimleri mufassal ve muhtasar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Muhtasar metinlerden oluşan Anonimlerde manzum parçalara hemen hemen hiç tesadüf edilmez; sade bir Türkçe ile kaleme alınmıştır. Mufassal nüshalar ise Ahmedî'den yapılan Giese neşrinde olduğu gibi ilk 50 beyitlik manzum bir alıntıyla başlar ve mensur olarak devam eder¹²⁵; yine de yer yer bazı manzum kısımlara rastlanır.

125 Anonim (Giese), Giriş, XXVI.

Tespit: Gösterilen sayfada böyle bir bilgi yoktur. Giese, ekseriyetle yanlış olarak Giese şeklinde imla edilmiştir.

Yabana atıf 8

ATÂO 2021, s. 55:

Böylece Mevlana'nın *İlk Anonim*'de dört, *Oruç Beğ* (Babinger)'de dokuz, Öztürk'ün neşrettiği nüshada yedi¹⁴⁷, *Menâkibü'lÂrifin*'de ise beş yaşında¹⁴⁸ olduğu kaydedilmiştir.

Yanlış: 148 Reşad Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî", *DVİA*, 29, Ankara 2004, 460-462. (aynı yanlış bilgi için bk. Bibliyografya)

Doğru: 148 Reşad Öngören, "Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî", *DVİA* [yaygın şekliyle *DİA*], XXIX (Ankara 2004), 441-448.

Tespit: Gösterilen sayfada böyle bir bilgi yoktur.

Görüldüğü gibi madde yazarının adı yanlış. Bu dipnotta, bir iki kelimelik bir bilgiye atıf yapıldığı için sayfa aralığına değil, doğrudan o bilginin olduğu sayfaya atıf yapılmalıydı. Mevlânâ'nın Belh'ten ayrıldığında yaşıyla ilgili bilgi, bu maddede s. 441, sütun 3'tedir.

10. Dipnotlardaki yanlış yazımlara dair bazı örnekler:

ATÂO 2021, s. 36:

Abdülvasi Çelebi, Halîlnâme

Ahmedî'nin bırakmış olduğu yerden Emir Süleyman Çelebi'den itibaren başlamıştır ve böylece *Dâsitân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman*'ın zeyli niteliğinde mühim bir kaynak olduğu görülmektedir⁸¹.

81 Halîlnâme (Gültaş), 19-20; Âmil Çelebi, 127-130.

Merhum Prof. Dr. Âmil Çelebioğlu'nun soyadı burada yanlış, dipnot 86 ve 89'da doğru; Kısaltmalarda ise bu sefer adı Amil yazılmıştır.

ATÂO 2021, s. 38:

Bugün bu *Gazavatnâme*'nin nerede olduğunu bilmiyoruz. Halil İnalçık ile Mevlûd Oğuz müştereken neşrettikleri *Gazâvât-nâme*'yi ayrı bir nüsha olarak değerlendirmişlerdir⁹¹.

Yanlış: 91 *Gazavât-ı Sultân Murad b. Mehemmed Han: İzladi ve Varna Savaşları* (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavât-nâme, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 1989. [Bu, 2. Basım olmalı, gösterilmeliydi]

Doğru: 91 *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Mehemmed Hân: İzladi ve Varna Savaşları* (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavât-nâme, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1978.

Bu eserin ilk basım yılı 1978'dir. Burada gösterilen eserin 2. basım yılı olmasıdır. Görüldüğü kadarıyla kaynak olarak gösterilen eserlerin kaçınıcı baskı olduğu belirtilmemiştir.

ATÂO 2021, s. 39:

Enverî'nin "Osmanlı tarihi kısmının tıpkıbasım ve transkripsiyonunu N. Öztürk okuyucuya sunmuştur"⁹⁴.

Yanlış: 94 Fatih Devri kaynaklarından Düstûrnâme-i Enverî Osmanlı Tarihi Kısmı (1299-1466), haz. N. Öztürk, Kitabevi, İstanbul 2003.

Doğru: 94 *Fatih Devri Kaynaklarından Düstûrnâme-i Enverî Osmanlı Tarihi Kısmı* (1299-1466), haz. N. Öztürk, Kitabevi, İstanbul 2003.

ATÂO 2021, s. 39:

Enverî'nin Ahmedî'yi yakından tanıdığı ve hatta önceleri bu durumuna gıpta ettiği şu dizelerinden anlaşılmaktadır⁹⁶:

*Mîr Süleyman dün ü gün sohbet ider
Ahmedî'yle dem be dem işret ider
Ahmedî derviş idi bay eyledi şâh
Oldı muhtaç ana cümle ehl-i câh*

96 Düstûrnâme-i Enverî, nşr. Mükrimin Halil, İstanbul 1928, 91.

Yukarıdaki iki beytin *Düstûrnâme* neşrimden alındığı kuvvetle muhtemeldir. Gösterilen sayfa numarası Mükrimin Halil neşrinin Giriş kısmından mı (orada bu bilgi yok), yoksa eserin matbu Osmanlı Türkçesi kısmından mı alındığı sarih değildir. Çeviri yazıda sol tarafta M. Halil neşrinin sayfa numarasını [] verdiğimi "Çalışmada izlenen yolda" (s. XLIII) açıklamıştım, krş. *Düstûrnâme* 2003, s. 42. M. Halil'deki s. 91, bizim yayınıımızda s. 42'dir.

ATÂO 2021, s. 39-40:

Kıvâmî, Fetihnâme-i Sultân Mehmed

Hayat hikâyesine dair fazla bir bilgi bulunmamaktadır. Fatih'in sarayında ve seferlerinde bulunduğu söylenmektedir. Babinger tıpkı basımını 1955'te⁹⁷, Ceyhun Vedat Uygur ise transkripsiyon ve sadeleştirilmiş metnini 2007'de yayımlamıştır⁹⁸.

Yanlış: 97 *Kıvâmî, Fetihnâme-i Sultân Mehmed*, haz. Franz Babinger, Maarif Basımevi, İstanbul, 1955.

Doğru: Kıvâmî, *Fetihnâme-i Sultan Mehmed*, haz. Franz Babinger, Maarif Basımevi, İstanbul, 1955.

Yanlış: 98 *Kıvâmî, Fetihnâme*, haz. Ceyhun Vedat Uygur, Yapı Kredi Yayını, İstanbul 2007; *Osmanlı Tarihçileri*, 41.

Doğru: 98 *Fetihnâme-i Kıvâmî*, haz. Ceyhun Vedat Uygur, Yapı Kredi Yayını, İstanbul 2007; *Osmanlı Tarihçileri*, 41.

ATÂO 2021, s. 40:

Yanlış: 100 İlhan Şahin-Feridun Emecen, *Osmanlı’da Divan-Bürokrasi-Ahkâm II. Bayezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1994, s. 102, hüküm nu: 365.

Doğru: 100 İlhan Şahin-Feridun Emecen, *Osmanlılarda Divân-Bürokrasi-Ahkâm II. Bâyezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1994, s. 102, hüküm nu: 365.

ATÂO 2021, s. 56-57:

Hâlbuki Bizans İmparatorluğu’nda 1341-1347 seneleri arasında tahtın yasal varisi V. Paleologos ile Ioannes Kantakuzenos arasında amansız bir savaş yaşanmaktadır; Kantakuzenos durumunu güçlendirmek için Türklerle ittifak yoluna başvurur. İlk önce Aydınoğlu Umur Bey’den daha sonra Orhan Bey’den destek alır; kızı Teodora’yı Orhan ile evlendirir. Türk beyleri bu işte kazançlı çıkacaklarını bildiklerinden Kantakuzenos’un yanında savaşmak üzere Trakya ve Makedonya’ya asker gönderirler. Sonuçta, Kantakuzenos 1347’deki iç savaşta elde ettiği galibiyetten sonra da Osmanlılarla ittifakını sürdürür. 1 Mart 1354’te vuku bulan deprem neticesinde Osmanlılar Gelibolu’yu alırlar¹⁵⁴.

Yanlış: 154 Elizabeth A. Zachariadou, “İlk Osmanlılara Dair Tarih ve Efsaneler”, Yunus Koç Söğüt’ten İstanbul’a Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar, Derleyenler: Oktay Özel- Mehmet Öz, İmge Kitapevi, Ankara, 2000, 346-349

Doğru: 154 Elizabeth A. Zachariadou, “İlk Osmanlılara Dair Tarih ve Efsaneler”, *Çeviri: Yunus Koç, Söğüt’ten İstanbul’a Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, Derleyenler: Oktay Özel-Mehmet Öz, İmge Kitapevi, Ankara, 2000, s. 346-347.

11. Dipnotsuz iddialı cümleler:

ATÁO 2021, s. 28:

Üçüncü aşamada *Rubi* ve *Neşri* gibi biraz daha edebi metinlerle karşılaşılır. Bu ikisi arasında metin benzerlikleri büyük boyutlara varmaktadır. *Neşri*, *Rubi*'nin bir kopyası gibidir.

Bu bilgi, hazırlayanlara ait değildir. Rûhî'nin Oxford Bodleian nüshası, Neşri'nin Theodor Menzel nüshası ile aynı tarihlerde bitmektedir. Henüz yayınlanmamış bir çalışmama göre Oxford nüshasının bazı kısımları, özellikle Çelebi Mehmed devri anlatımı, Neşri'nin söz konusu nüshası ile uyum içindedir. Neşri, Rûhî'nin kopyası olamaz ancak ikisi de ortak bir kaynak kullanmış olabilir.

12. Fatih döneminde 'Anonim Tevârih' olduğu iddiası ve verdiğimiz cevap:

ATÁO 2021, s. 45-46:

Bu Anonim Tevârih-i Âl-i Osmanların II. Bayezid döneminde ortaya çıktığı, kimler tarafından yazıldığı bilinmediği için Anonim Tevârih-i Âl-i Osman olarak nitelendirildiği ifadesi¹²³ [123 Osmanlı Tarihçileri, 51.] de pek doğru değildir. Mesela burada metni ve tıpkıbasımı verilen *İlk Anonim Tevârih-i Âl-i Osman*'ın bilinmeyen müellifi, “*Benden önce hiç kimse Osmanlı tarihini mufassal ve muhtasar olarak yazmamıştır.*” söyleminin ardından, “...şimdiki zamanda Padişahül-İslam ve'l-Müslimine kâtilül-kefereti ve'l-müşrikin kâmi'u'l-fecereti ve'l-müttemeridin Sultân Muhammed ibni Sultân Murad ibni Muhammed Han bin Bayezid Han bin Gazi Murad Han bin Orhan bin Osman bin Ertugrul bin Süleyman Şah -azze nasrahum” demektedir. Yani, II. Mehmet devrinde eserini yazdığını belirtiyor. Böylece, “Bütün anonimler, II. Bayezid döneminde kaleme alınmıştır.” ifadesinin geçerli olmadığı görülmektedir.

“Tevârih-i Âl-i Osmanların II. Bayezid döneminde ortaya çıktığı veya yazıldığı” ifademiz doğru değilse, o hâlde doğrusu nedir? ‘İlk Anonim’ iddiası ile yayımlanan anonim de dâhil, mevcut anonimler arasında Fatih döneminde yazılıp da bu dönem olaylarıyla son bulan ve günümüze ulaşan bir Anonim Tevârih nüshası var mıdır, varsa neden verilmemiştir? 1514'te biten ve ‘İlk Anonim’ olarak takdim edilen Bâdi Efendi nüshası nasıl olur da Fatih döneminde yazılmış olabilir? Fatih zamanında yazıldığı iddia edilmiş; sonradan eklemeye yapıldığı söylenmiş (bu nüshayı tanıtan makalede belirtmiştim) ancak eklemenin hangi yıldan itibaren yapılmış olduğu tespit edilip açıklanmamıştır.

Müellif veya müstensihin sözlerini itirazsız kabul mü etmemiz gerekiyor? Her yazılan mutlaka doğru ise, sorgulayan, olaylarda sebep-sonuç ilişkisi arayan ve kuran, birkaç asırlık tecrübeden sonra tarihçiliğin olgun bir merhalesini teşkil eden “araştırmacı/ilmî tarihçilik” denilen tarihçiliğe ne gerek vardı?

Görüldüğü kadarıyla Fatih devrinde Anonim Tevârih olduğu iddiasının ikincisi ile karşılaşılıyor.³⁵ Açıklanan sebeplerle, hazırlayanların temelsiz, tutarsız ve çürük ‘İlk Anonim’ iddialarını kabul etmek mümkün değildir.

13. Yanlış okuduğum iddiasına cevap:

ATÂO 2021, s. 126:

Semerkand sınırından [49a] çıkup tâ Hitay, Hoten, Çin ve Maçin ve Hindûsitân Denizi’ne varınca Deşt ve Bulgar ve Kıpçık ve Aygur³⁵⁵ ve Moğol ve Kıta³⁵⁶ ve Türkistan ve Fars vilâyetinden ve Deşt vilâyetinden berü -kim, Çerkez’dür ve Kefe’dür.- ve andan anaru Lih tâiyfesüdü ve vilâyeti Üpür Süpür’dür ve berü -kim, Kara Boğdan aralığdır.

356 Oruç Beğ (Öztürk) ’de (s. 78) bu kelime sehven “Vaktâ” şeklinde okunmuştur.

OBT 2014, s. 78:

taht-ı Semerkand’dur, Fâris’dür [59b] ve Arak’dur ve Belh’dür Türkistan’a varınca, Deşt’dür, Kıpçak’dur ve Uygur tâiyfesi ve Mogol. Vaktâ bu memleketler Türkistan’dur. Ve Deşt’den berüsi Çerkez’dür, Kırım’dur ve Kefe’dür ve Rus’dur ve Leyh’dür ve Kara Boğdan ve Eflak’dur tâ Ungurus’a varınca.

Hazırlayanların “Kıta” kelimesini sehven “Vaktâ” okuduğumu söylemeleri metni anlamadıklarına ve merak edip *Oruç Beğ Tarihi*’nin sonundaki tıpkıbasıma da bakmadıklarına delâlet eder. Bu kelime umumiyetle “Vaktâ ki” olarak geçer. Müstensih “ki”yi unutmuş görünüyor, önemli değil, zira bu hâliyle de ne denilmek istendiği anlaşılıyor. “Vaktâ”nın buradaki anlamı “vaktiyle, bir zamanlar” demektir.

35 Fatih Sultan Mehmed zamanında çok sayıda Anonim Tevârih olduğu daha önce de iddia edilmişti (*Lütfi Paşa ve Tevârih-i Âl-i Osmân*, haz. Kayhan Atik (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001)). Bu yayının eleştirisi ve Anonim Tevârih iddiasına verilen cevap için bk. Necdet Öztürk, “Osmanlı Kroniklerinin Neşri Hakkında –Bir Doktora Tezi ve Yayını Üzerine–”, *Cumhuriyet Döneminde Türkiyede Tarihçilik ve Tarih Yayıncılığı Sempozyumu, Bildiriler* [18-20 Mart, Ankara 2010] (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2011), s. 131-139.

Oruç Bey, söz konusu yerlerin (Semerkand, Fâris, Arak, Belh, Deşt, Kıpçak), vaktiyle “Türkistan” coğrafyasına dâhil olduklarını, gayet yerinde kullandığı “vaktâ” kelimesiyle pek güzel açıklamış. Bâdi Efendi nüshasının tıpkıbasımında “Kıta” okunacak biçimde imla edilen bu yer adı, diğer bazı kroniklerde “Kırna” (mesela AOK 2015, s. 85) olarak geçer. Yanlış okunmuş denilen “vaktâ” yerine “Kına” veya “Kırna” konulsa anlam çıkmayacağı açıktır.

– II –

Bu kısımda (II), Edirne Bâdi Efendi nüshasının çeviri yazısındaki türlü okuma hataları listelendi. Dizin maddeleri tek tek kontrol edilerek çeviri yazıdaki imlayla uyuşmayan, sayfa numarası tutmayan çok sayıda madde tespit edildi. Dizinde sadece çeviri yazıda değil, Osmanlı ülkesi ile ilgili pafta, harita ve atlaslarda hatta dünya tarihi atlaslarında dahi bulamayacağımız ancak sayfa numarası gösterilmiş, iki yer adı bile bulunuyor.

II. BÖLÜM – METİN (ATÂO, s. 79-164):

1. İmlada tutarsızlık:³⁶

iy azîz 79/1b, her azîz 79/1b, bir azîz 83/6a, Saru Yakûb Aziz 114/36a; yâdigâr 80/2b, yâdigâr 124/47a; âciz kaldı 98/20a, 98/21a, âciz kalup 114/36a, âciz kaldılar 85/8a; gelmişdi 91/14a (tıpkıbasımda: gelmişidi), 140/65b, gelmiş-idi 83/6b, gelmişidi 101/23b, 106/28a, 109/31b; hemândem 140/65a, hemândem 88/11b (2), hemân dem 96/19a, 103/25b, 133/57b; ırmağın 81/4a-b; ırmağın 148/73b; olmuş-idi 125/48a, 132/56a, 133/57a, 138/63a, 142/67a, 143/67b, 149/74a, 153/78a, olmuş-idi 81/3b (2), olmuşidi 121/44a, olmuş-idi 81/3b (olmuşidi), olmuş-idi 82/4b (olmuşidi), olmuş-idi 104/27a (olmuşidi), olmuş-idi 147/72a (olmuşidi); perâkende 116/37a, 118/39b, 120/43a, 133/57b, 135/59b, 146/71b, 152/77a, 159/84a, perâkende 114/35b; var-ıdı 94/17b, 109/31b, 121/44a, 122/44b, 124/46b, 133/57b, 136/60b, 139/64a, var-ıdı 88/10b, 11b, 89/12a, 12b, 102/25a, var-ıdı 82/4b, 83/5b (2), 85/7b, 86/9a, 89/12b, 90/13a (2), 91/14a, 96/18b, 102/25a, 125/48a, 132/56a.

³⁶ Eğik çizgiden (/) önceki sayfa, sonraki yazmanın yaprak numarasıdır. Yaprak numarasından sonra parantez içindeki sayı ise kaç kez; sözcük ise tıpkıbasımda hangi imla ile geçtiğine işaret eder.

2. İşarete, imlada ve okumada tutarsızlık:

maden 141/66a (4), ma'den 123/46a (2), ma'denler 96/18a; Ma'nisa 115/36b (tıpkıbasım: Ma'nîsâ), Manisa 109/32a, 114/36a), 117/38b, 39a; Dizin: Manisa, 109, 114, 117

Tıpkıbasımda tamamı “Ma'nîsâ” şeklinde imla edilmiş olup çeviri yazıdaki Ma'nisa dizine alınmamış.

3. Hatalı yazımlar ve anlaşılmayan okumalar:³⁷

s. 79/2a: Şeriat yolın gözedicilerdür. Hakkikat [tıpkıbasım: Hakîkat] bahrına gark olıcılardur. Gurûr ehlinde intikâm [intikâm/intikâm] alıcılardur.

s. 94/17a: Ol zamânda harâç [tıpkıbasım: harâc] azdı. Şöyle alırlardı ki [tıpkıbasım: alırlardı kim], kâfirler dahı incinmezlerdi. Kebsin [Kebesin] ve ökünün veya oğlın kızın satdırup veyâ rehin [tıpkıbasım: rehîn] kodırup almazlardı.

Daha önceki idarenin aldıklarından Osmanlılar daha az vergi alırlar, dolayısıyla ahali vergisini ödeyebilmek için üstündeki kıyafetlerini (mesela “ceket, aba” demek olan “kebe”) satmak zorunda kalmazlardı.

s. 96/18b: Aydın ilin ve Ayasulug'ı kendüler verdiler, ihtiyarlarıyla [tıpkıbasım: virdiler, ihtiyârlarile].

s. 98/20b, 21a: Pâdişâh aydur: “Bire Arab, bu keşîşleri kadılar idince kendü kullarımı kadı itsem ne [itsemene: “etsem ya” demek] kullarım kadı olsa ne [“olsana, olsaya” demek] yabandan kimse olunca?

s. 113/34b: Karamanoğlu İbrâhîm Beğ ile dâyire vü muhârebe idüp [Beğ'ile ceng ü muhârebe] idüp

s. 114/35b: İzladı Derbendi'nde³¹⁵ kışın dâyire-i muhârebe olup [ceng ü muhârebe] olup

315 İzladı-derbendi: Oruç Beğ (Öztürk), 59.

s. 114/36a: kâfirle dâyire vü muhârebe [ceng ü muhârebe] idüp

s. 114/36a: efdalü'l-ulemâi ve'l-füzelâ Saru Yakûb Aziz'i/efdalü'l-ulemâ-i ve'l-fuzalâ (veya “fudalâ) Saru Ya'kûb/Ya'kûb azizi

s. 115/37a: Galata tarafında Yeni Hisâr düşinde [duşında: dışında demek]

37 Yanlış sözcük veya sözcük gruplarının altı çizildi, doğru yazımlar ve okumalar köşeli parantez [] içinde gösterildi; gerektiğinde açıklama da yapıldı.

s. 118/40b: iki taraftan İslâm leşkri yeğni [yegin] atlular ve yeğni [yigin] erenler kâfirün ardından yetip çıplak kâfire girüp kılıç koyup çıplak kâfir anı görüp korkusundan kaçup önce giden demürlü kâfirün ardından basup kâfir birbirin kırmağa başladı.

s. 120/40b: çehârşembe [çehârşembe] günü

s. 120/40b: şembe [şembe] güninde

s. 120/43a: hisârun burçlarını ve bedenlerini yakup [yıkup]

s. 121/44a: Cem'i tâyifenün [tıpkıbasım: Cemî'-i tâyifenün]

s. 125-126/49b: Yanko bin Madiyan o târîhde idi; kim, Âdem Peygâmbere -aleyhi'sselâm- [aleyhi's-selâm] yire hübütlü kılalı; kim, Yanko bin Madiyan **[50a]** zamânından [tıpkıbasım: zamânına dek, imla da mana da bu şekilde] - hicret³⁶² sene 4600- dört bin altı yüz yıl geçmiş idi [tıpkıbasım: geçmişdi] ve

4. Kelime atlamaları, yanlış anlama ve okumalar:

s. 79/1b: kendü zamânında gelen pâdişâhların târîhi [tıpkıbasım: târîh] üzere kitâb eylemişlerdür

s. 101/23b: Cum'a gün ale's-sabâh alaylar dürildi [düzildi].

s. 99/21b: Hisâr halkı, adlleri [tıpkıbasım: halkı bu adlleri] gördiler.”

s. 99/22a: İsfendiyâr oğlu kaçdı; Sinob'a vardı. Yıldırım Han [tıpkıbasım: Han'a], andan ilçî gönderdi; barışdı.

s. 103/25b: Umardım [tıpkıbasım: Umardı]; ki, ogullarından biri gele; gelmedi; korkdılar.

s. 103/25b: Kastamonı ve Kankırı [tıpkıbasım: Kankırı'yı] ve Kalacug'²⁶³

s. 110/32b: Cemî' Rûm İli [tıpkıbasım: Cemî'-i Rûm-ili] aña döndi.

s. 113/34b: İbrâhîm Beğ ile sulh-ı musâliha [sulh [u] musâlaha] idüp gelüp

s. 113/35a: altı pâre kalelerin [tıpkıbasım: kal'aların]

s. 116/37b: yanında kimesne [tıpkıbasım: kimsene] kalmayup

s. 116/37b: yüzi suyu hakkıyçün [tıpkıbasım: hakkıçün]

s. 116/37b: nûr-ı Muhammed hakkıyçün [tıpkıbasım: hakkıçün]

s. 116/37b: Hakk'un inayeti [tıpkıbasım: Hak'uñ inâyeti]

s. 117/39b: kilîseleri [tıpkıbasım: kelîsâları]

s. 117/43b: süvâl [tıpkıbasım: süâl] itdi

- s. 125/47b: Aydıncık nahiyesinde [tıpkıbasım: nâhiyyetinde]
- s. 129/52a: Ne evveli var ne âhiri [tıpkıbasım: Ne evveli var ve ne âhiri]
- s. 129/52a: ol levhaların [tıpkıbasım: levhlerüñ] târihin bilmeyüp
- s. 129/53a: Bundan bildiler kim ol altı tâyife yaradılaldan tâ Âdem’e dek [tıpkıbasım: ol deme dek] gelince hisâb itmişler; -sene- 44.204 yıl tamâm olurmuş. Andan ötesin bilmediler; kim, dünyâ yaradılalı ne kadar yıldır.
- s. 127/55a: Îsâ Peygâmbir dünyâya gelmezden öndin bin iki yüz yıl mikdârı vardı³⁷⁵. Ba’zılar dahı aydurlar: “Öndin idi.”³⁷⁶ [tıpkıbasım: Ba’zılar aydurlar dahı öndin idi].
- s. 131/55b: Tevrât-ı Mûsâ’yı [tıpkıbasım: Tevrât-ı Mûsâ] okurlardı.
- s. 132//56a: Mağrib’den çıkup vilâyeti Rûm’a [tıpkıbasım: vilâyet-i Rûm’a, izafet esresi var] gelüp
- s. 135/59a: Pes âlemler pâdişâhı gayyûr [gayûr] pâdişâhdur.”
- s. 135/59b: İskender Zülkarneyn [tıpkıbasım: İskender-i Zülkarneyn]
- s. 135/60a: Çün ol kenîsâ yıkıldı; Kuds-i Mübârek de [tıpkıbasım: Kuds-i Mübârek’de] Kubbe-i Sahra dahı... yıkıldı.
- s. 139/63a: Çün Buzuntın Kostantin’i ma’mûr itmekle [tıpkıbasım: itmege] başladı
- s. 139/63b: Üzerinde bir pil [fil] sûretin düzdürdi.
- s. 140/64b: Alâniyye onun [tıpkıbasım: anuñ] katına vardı... bir ejderha [tıpkıbasım: ejdehâ] şeklinde düzüp
- s. 141/66a: Divlerden gayrı kimesne mermer madeni [tıpkıbasım: ma’denin] bilmezlerdi.
- s. 144/69b: hisâr dâyiresini [tıpkıbasım: cengini] idüp
- s. 145/70a: Kimisi karadan [tıpkıbasım: kurudan] kimisi deniz yüzünden
- s. 148/74a: Hârûni’r-Reşîd [tıpkıbasım: Hârûnu’r-Reşîd] ve Cafer Gâzî [tıpkıbasım: Ca’fer-i Gâzî] girü gelüp Bağdâd’a [tıpkıbasım: Bağdâd’da] karâr itdiler.
- s. 149/74a: Bunların ecadı [tıpkıbasım: ecdâdı] bunlardur; kim, zikr olunur, ale’t-tertib.
- s. 150/75a: Def’a, Novabirde⁴⁴³ Hisârı’n aldı. Tevâbi’iyle [tıpkıbasım: Hisârı’n aldı tevâbi’ile], hicretün sekiz yüz elli tokuzunda [tıpkıbasım: tokuzunda].
- s. 151/75b: Midinlü çerisi [tıpkıbasım: çerisin] ve kal’asın feth idelden berü

s. 152/76b, 77a: Sultân Mustafâ, Yusufca Beğ üzerine şebihûn idüp [77a] kırıklar⁴⁵¹ çerisin kırup Yusufca Beğ'i esîr idüp

451 Metin: "kırka"

- s. 152/77b: tâkat getüremeyüp [tıpkıbasım: getürmeyüp]
- s. 153/77b: cerâd-misâl [cerrâr-misâl] leşkerler
- s. 153/78b: Süleymân Paşa Sikenderiyye'yi [tıpkıbasım: Sikenderye'yi] alımayup geçüp [göçüp] gidüp
- s. 153/78b: leşker dahı zaîf [za'îf] Sikenderiyye seferine çıkmış [tıpkıbasım: seferin çekmiş] ve hem gâyet kış olup
- s. 154/79a: leşkeri kırılıp kendü geçüp [tıpkıbasım: kaçup] gidüp
- s. 154/79a: alınmayup üzerinden geçüp [tıpkıbasım: göçüp] sonra gidüp
- s. 156/81a: Sultân Bâyezîd... Edirne'den geçüp [tıpkıbasım: göçüp] Kara Boğdan'a sefer idüp varup Kili Kal'ası feth olundu.
- s. 157:/82a: azîm dâyire-i kıtâl olup
- s. 157/82b: Davud Paşa'yı a'zam [Davud Paşa-yı a'zam] leşkerile Arab diyârına varup
- s. 158/83a: Vize nahiyetinde [tıpkıbasım: nâhiyyetinde]
- s. 158/83a: adet [tıpkıbasım: âdet] üzre elçi konuklayup ağır hilatler giydürüp [tıpkıbasım: geydürüp]
- s. 158/83a: bunca mâlî [tıpkıbasım: mâl] virüp girü memeleketine [çeviri yazıda bu şekilde] gönderüp şehri-i Edirne'den çıkup
- s. 159/84a: Vezîr [tıpkıbasım: vezîri] Hadım Ali Paşa Kostantin'den çıkup denizi geçüp varup
- s. 159/84b: temmuz [tıpkıbasım: temuz] ayının
- s. 161/86b: şöyle âfet-i semâvî olup evlerün ve âdemlerün eseri bilinmeyüp [tıpkıbasım: belürmeyüp]
- s. 163/88a: çehersanba [tıpkıbasım: çehârşenbe] güninde
- s. 164/89a: kılâ' [tıpkıbasım: kılâ'] feth idüp

5. Harekeye uyulmadığına dair örnekler:

s. 79/1b: ale'z-zâlimîn/ale'z-zâlimîne [tıpkıbasım: zalimîne]... ve âlihi ve sahibihî ecmaîne

s. 79/1b: kimi tefâsirden kimi ehâdisden kimi kıasadan¹⁷¹ [171 Metinde kasasdan] kimi siyerden

Tıpkıbasımda geçen “kasasdan” sözcüğü doğru olup “kasas”ın sözlük anlamı “bildirme, anlatma, hikâyet etme” demektir.

s. 79/1b: kendü zamânında gelen pâdişâhların târîhi [tıpkıbasım: târîh] üzere kitâb eylemişlerdür.

s. 80/2b: Osmân Gâzî [tıpkıbasım: Osmân-ı Gâzî]

s. 80/3a: itikâdlu tâyifeydi [tıpkıbasım: tâyifeyidi]

s. 81/4a: Süleymân Şâh atıyla [tıpkıbasım: atile] Fırat ırmagına boguldu.

s. 82/4b: birinün adı Saru Yatı [tıpkıbasım: Sarutu] idi;

Saru Yatı/Saruyatı için, diğer bazı kroniklerdeki imla tercih edilmiş görünüyor (mesela bk. *ÂPT* 2013, s. 8; *OBT* 2014, s. 9; *AOK* 2015, s. 8).

s. 82/5a: Sultân Alâeddîn’in [tıpkıbasım: Sultân Alâeddîn’ün]

s. 82/5a: Bacu Han yürüdi [tıpkıbasım: yürüdi]

s. 82/5a: Ertugrul Saru Yatı’yıla [tıpkıbasım: Erdugrul Sarutu’yile veya Sarutu’yıla]

s. 82/5b: yerine geçdi [tıpkıbasım: yirine geçdi]

s. 83/6a: Sâhib-i kemâllerden [tıpkıbasım: Sâhib-kemâllerden, izafet kesresi yok]

s. 88/11a: bu denizi öte geçmeye fikr iderin [bu denizi öte geçmege fikr iderin]

s. 88/11a: mukâbilesinde [tıpkıbasım: mukâbelesinde/ mukâbelesinde, hareke de kelimenin aslı da bu şekilde, “mufâ’ale” bâbında]

s. 91/14a: togrı Edirne’ye getürdiler [tıpkıbasım: togru Edirne’ye getürdiler]

s. 91/14: Ol vakit/Ol vakt (“vakt” olarak harekeli)

s. 105/27b: emîr-i alemlik [tıpkıbasım: emîr alemlik, hareke bu şekilde]

s. 105/28a: karındaşı Mûsâ’yla uğraşa; ceng ide [tıpkıbasım: karındaşı Mûsî’le uğraşa; ceng ide]

s. 106/29a: Samako’da [tıpkıbasım: Samakov’da]

s. 114/36a: sulh u musâliha (yanlış harekelenmiş, doğrusu: sulh u musâlaha)

6. Çeviri yazı dipnotlarından örnekler:

178 Evvel târihi hutbe-i Osman hicretün altı yüz seksen sekizinde vâki’ oldu: Aşıkpaşazâde (Öztürk), 29; evvel hutbeyi okudu Osman Gâzi adına, hicretün sene 689: Oruç Beğ (Öztürk)

178 Evvel târih-i hutbe-i Osman hicretün altı yüz seksen sekizinde vâki’ oldu: Âşıkpaşazâde (Öztürk), 29; evvel hutbeyi okudu Osman Gâzi adına, hicretün sene 689: Oruç Beğ (Öztürk), 14;

215 anatoz hisârı: Aşıkpaşazâde (Öztürk), 72; Batnoz derler bir kal’a: Oruç Beğ (Öztürk), 23;

215 Banatoz hisârı: Âşıkpaşazâde (Öztürk), 72; Batnoz derler bir kal’a: Oruç Beğ (Öztürk), 23;

225 “M’de (23a/9) Germiyân da dâhil olmak üzere bu yerlerin 784’te alındığı yazılıdır.” Oruç Beğ (Öztürk), 26, dn. 181;

Germiyân da dâhil olmak üzere bu yerlerin 784’te alındığı yazılıdır.

244 Dönür dünüşü: Oruç Beğ (Öztürk), 32

dünür dünüşü (OBT 2014, s. 32)

245 “Takvâyı götürdiler; fetvâya başladılar.” sonradan derkenâr kaydedilen bu ibare, Aşıkpaşazâde (Öztürk) ’de (s. 95) “fetvâyı hile etdiler. Takvâyı götürdüler Oruç Beğ (Öztürk) ’de (s. 33) “Takvâ’yı götürdüler, fetvâyı kodular” şeklindedir.

Âşıkpaşazâde: “fetvâyı hile etdiler. Takvâyı götürdüler.”; Oruç Beğ: “Takvâyı götürdüler, fetvâyı kodular

261 Karabağ’dan: Anonim (Giese), 40. Giese’in bu kaydı yanlıştır.

Bu dipnotta gösterilen sayfa yanlış olup doğrusu 41’dir. *Giese Anonimi*’nin Azamat neşrinde “Karabağ’dan göçüp” yanlış okuma olup Giese’nin kendi metninde (1922, s. 38) “Kara Boğdan’dan göçüp” şeklindedir.

287 Ve illâ Börklüce’yile dahı ittifakı var-ıdı: Aşıkpaşazâde (Öztürk), 123; [dipnot burada bitmiş, noktalı virgül değil nokta konmalı]

Âşıkpaşazâde (s. 123): “Ve illâ Börklüce’yile dahı ittifakı varıdı.”

309 Metinde “ve pâ-yı ekber”; Anonim (Giese) “ve bay-ı ekber”, 70.

Bu dipnot tamamen yanlıştır. Edirne nüshası harekeli “vepâ-yı ekber” (müstensih hatası olarak, b yerine p yazılmış); *Giese Anonimi*’nde (Azamat neşri) ise yanlış okunmuş, “vebâ-yı ekber” okunması gerektiği açıktır.

7. Metin neşrinde usul var mıdır?

Bu soruya Bâdi Efendi nüshasının yayınına göre cevap aradığımızda, tenkitli metin neşrinde (edition critique) henüz herhangi bir usul olmadığını kesin olarak söyleyebiliriz. Tabii ki gerçek cevap bu değildir. I. Dünya Savaşı yıllarında başlayan Osmanlı tarih kaynaklarının neşri çalışmaları, 1970’li yıllardan itibaren artarak devam etmektedir.

Bir çalışmamda “Kaynak eserlerin kaliteli neşirleri nasıl yapılmalıdır?”³⁸ diye sormuş, bu soruya şu cevabı ve referansı vermiştim:

Bu soru üzerinde görüş belirtmek yerine derli toplu, metin neşri ile alakalı akla gelebilecek bütün sorulara cevap teşkil edecek, çok şümulü bir şekilde kaleme alınmış, tecrübe ürünü kıymetli bir yazıyı tavsiye etmekle yetineceğim.³⁹

Değerlendirme:

1. Bu yayında, transkripsiyon işaretleri sınırlı şekilde kullanılmış ve aynı kelimenin tamamına uygulanmamıştır.
2. Arapça-Farsça unsurlarda uzun ünlüler (elif-vav-ye) gelişigüzel gösterildiğinden çeviri yazıda aynı kelime farklı imlalarla geçmektedir.
3. Yabancı unsurlarda “kaf”dan sonra elif olduğunda herhangi bir işaret kullanılmadığından, kaf’ların tamamı kef’e dönüştürülmüştür (mesela intikâm/ intikâm, Kâf/Kâf, vâki’/vâki’).
4. Nüshadaki harekeye uyulmadığına dair çok sayıda örnek mevcuttur.
5. Yanlış harekelenmiş kelimelerin çeviri yazıda doğrusu gösterilip not düşülmemiştir.
6. Aşağıda görüleceği üzere Giriş (I. Bölüm) ve çeviri yazıdaki (II. Bölüm) karmaşa dizinde de devam etmiştir.
7. Nüshanın, anlayarak okunmadığına dair pek çok örnek yukarıda görüldü.

38 Necdet Öztürk, *15. Yüzyıl Osmanlı Kronikleri –İlk İki Asrın Yaşayan Hafızası–* (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2020), 229 [Bundan sonra: Öztürk, *15. Yüzyıl Osmanlı Kronikleri*].

39 Abdülkadir Özcan, “Tarih Kaynaklarının Tenkitli Neşrine Dair”, *Abdülkadir Özcan’a Armağan, Tarihin Peşinde Bir Ömür*, haz. Hayrunnisa Alan-Ömer İşbilir-Zeynep Aycibin-Muhammet Ali Kılıç (İstanbul: Kronik Kitap, 2018), s. 76-121; Öztürk, *15. Yüzyıl Osmanlı Kronikleri*, s. 229, dipnot 183.

8. Kronik neşri yapmaya kalkışanlar, o dönem veya dönemlerin tarihini, dil ve üslubunu bilmeli, bilmiyorsa öğrenmeli; bu yayında olduğu gibi makaleler yazılmış, üstelik tez yapılmış bir eseri yayınlayarak işin kolayını gitmemelidir.

Dizin:⁴⁰

Takdir edilir ki “dizin”, araştırmacının bilgiye ulaşması için çok önemli bir araçtır. Diğer bir ifadeyle, herhangi bir konuda anahtar bilgiye ulaşmanın en kısa yolu dizindir. Tarih kaynaklarının neşrinde, kapsamlı ve çok amaçlı olarak hazırlanmış iyi bir dizin, o eserin mükemmel bir özeti olduğu gibi eserin ilmî niteliğinin de ölçüsüdür.

Aşağıda görüleceği üzere, makale konusu olan eserin dizini A’dan Z’ye birbirinden ilginç maddeler zenginidir.

Örnekler:

1. İtalik maddeler:

Bâyezîd / Bâyezîd Han / Cimbin Kal’ası / Cimbin Kalâsı / Ece Beğ / Ertugrul / Fâzıl Beğ / GâzîMurâd / Gelibolu / Gürecik / Kostantin / Muhammed Han / Murâd / Orhan / Osmân / Osmân Han / Rûm / Sultân Bayazid / Sultân Bâyezîd / Sultân Bâyezîd Han / Sultân Muhammed / Sultân Murâ Gâzî, Sultân Murâd Han / Süleymân / Süleymân Paşa / Süleymân Şâh / Tuna / Üngürüs / Virança / Yanko

Sayfa numaralarını ihmal ederek bir araya getirdiğimiz dizindeki bu maddelerin neden italik olduklarını ve bunlardan pek çoğunun neden düz olarak da geçtiklerini, nüshayı yayına hazırlayanlar biliyor olmalı; okuyucu olarak bizlere de izah ederlerse kendilerine minnettar kalırız.

2. Dizin/çeviri yazı/tıpkıbasım imla uyuşmazlıkları:

Âdem, 126, 129, 130, 137, 140/Âdem Peygamber 137/Âdemî zâd 126 (Âdemoğlu, insanoglu demek).

40 Çeviri yazıda olduğu gibi dizinde de eğik çizgiden (/) önceki yer veya şahıs adının dizindeki, sonraki ise çeviri yazıdaki hâlidir. Dizinde olup da çeviri yazıda olmayan veya dizinle çeviri yazı veyahut çeviri yazı ile tıpkıbasım imlası uyuşmayan kelimelerin altı çizildi. Bu tür maddeler için aynı sayfaların gösterildiğine dikkat edilmelidir. Bazı maddelerin dizin, çeviri yazı ve tıpkıbasımdaki durumları gösterildiğinde her birinin arasına eğik çizgi konuldu (dizin/çeviri yazı/tıpkıbasım). Aynı yer veya şahıs adı ile ilgili maddeler bir araya getirildi ve aralarına noktalı virgül konuldu. Dizindeki türlü hataların sadece bu örneklerden ibaret olmadığı bilinmelidir.

Ahmet Paşa, 163/Hersekoğlu Ahmet [tıpkıbasım: Ahmed] Paşa 163

Akça Lîmûn 89/Akça Limon 89

“Limon” Türkçe bir kelimedir. Türkçede uzun vokal olmadığına ve filolojik bir çalışma da yapılmadığına göre uzatmalar gereksiz.

Alâdevle, 160/Dulkâdiroğlu Alâdevle 160

Ali, 84, 86, 97, 98, 103, 104, 106, 111, 112, 113, 115, 143, 144, 147, 154, 156, 157, 159, 163

Peki, dizine göre çeviri yazıda on dokuz yerde geçen Ali, hangi Ali?

Angur, 121, 122; Angur Mel’ûn, 122; Ankur, 121, 125, 131

Mel’ûn, adamın ismi değil, olumsuz sıfattır. Tıpkıbasımda izafet esresi konmamış. Bu gibi yazımlar yazmada çoksa, genel bir açıklama yapılır ve doğrusu yazılarak dizine o şekilde alınır (mesela Ankur-ı mel’ûn gibi).

Aydıncak 124/Aydıncık 124

Ayna Göl, 83/Aynagöl 83

Bağdâd, 95; Bağdad, 147, 148; Bağdâr 80/Bağdâd 80

Görüldüğü üzere “Bağdad” maddesinde dört farklı imla (g/ğ; a/â, d/t) mevcut.

Bedreddîn, 105, 108, 109; Semâvuna Kadısı, 108, 109; Şeyh Bedreddîn, 105/Semâvine²⁷⁴ Kadısı oğlu Bedreddîn 105; Semâvuna²⁸⁶ Kadısı oğlu Şeyh Bedreddîn 108 (2 kez); Şeyh Bedreddîn 109

Beğlerbeği Hadım Süleymân, 153/ Beğlerbeği Hadım Süleymân Paşa 153

Beğlerbeği Hadım Süleymân Paşa 154

Berriyye Harâmileri 163/88b [tıpkıbasım: “Berriyye”]

Bosna, 96, 115, 126, 136, 150, 151, 162

Bosna vilâyeti 96

Bosna vilâyetleri 151

Bursa, 84, 85, 87, 90, 92, 93, 95, 96, 98, 99, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 115, 155, 162

Bursa halkı 107

Bursa Sancağı 87

Bursa teküri 84, 85

Gerek dizin tekniği gerek kullanışlı oluşu bakımından bu tür maddeler şu şekilde tanzim edilebilir:

Bursa 90, 92, 93, 95, 96, 98, 99, 103, 104, 106 108, 109, 110, 111, 115, 155, 162; -halkı 107; - Sancağı 87; - teküri 84, 85; - kalesi/Kalesi...

Burunsuz 159/Haleb mâliki Burunsuz 159

Cem Sultan 155; Sultân [80b] Cem, 155

Çandarlu Halil, 90/Çandarlu Halil 90; Çandarlu Halil, 92, 97

Çâşnigîrbaşı Elvân Beğ, 110

Çâşnigîrbaşını, 110

Dizine “Çâşnigîrbaşını” değil “Çâşnigîrbaşı” olarak almak gerekir. Ancak aynı sayfada olduğu için bu unvanın dizine girmesi gereksizdir.

Çorlu, 163/Çorlu na[â]hiyesi 163

Çorlu, 89, 90/Çorlu Hisârı 90; Çorlu vilâyeti 89

Davud Paşa, 157, 158, 160, 163; Dâvud Paşa, 153

Derzi Saruca 106; Saruca Derzi 106

Dulkâdir Oğlu, 119, 157, 160/Dulkâdiroğlu 119, 157, 160; Dulkâdir Oğlu Alâdevle, 160/Dulkâdiroğlu Alâdevle 160; Dullkâdir Eli, 100

Düvrege, 100/22b [tıpkıbasım: “Dürege” veya “Düreke”]

Ebu Eyyûb Ensârî, 145; Ebû Eyyûb-ı Ensârî, 144, 145 (2 kez);

Elburuz, 123/kûh-ı Elburuz 123

Evranos Beg, 92/Evranos Beğ

Evranos Beğ, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 110, 112, 113/Evranos oğlu Ali Beğ 113

Tıpkıbasımda sürekli “Evren” okunacak biçimde (elifsiz). “Evran” okunması için r'den sonra “elif” olması gerekir.

Fazlallah Gâzî, 86/Fazlullah Gâzi 86

Fazlullah, 106/Gekivize²⁷⁷ kadısı Fazlullah 106

Gümülcine, 161/Gümülcine 161/tıpkıbasım 87a: Gümülcine

Hacı Bektaş, 87/Hacı Bektaş Sultanoğlundan 87

Hayreddin Paşa, 92, 94

Hayreddin Pâşâ, 94/Hayreddin Paşa 94

Hersek, 151/Hersek vilâyetleri 151

Hersek, 157, 163/Hersekoğlu 157, 163

İlyan, 142, 147, 148, 149

İlyân, 142

İsfahan, 133/İsfahân 133

İzmir, 110, 111, 112, 133, 151

İzmir, 110, 111/İzmiroğlu Cüneyd Beğ 110, 111

İzmir Oğlu 110, 111, 112/İzmiroğlu, 110, 111, 112

Çeviri yazıda “İzmir Oğlu” imlası ile hiç geçmemektedir. Dizine göre İzmir, çeviri yazıda beş yerde geçiyor. Oysa doğrusu sadece s. 133 ve 151’de geçmesidir. Çeviri yazıda “İzmiroğlu” bitişik, dizinde ayrı (İzmir Oğlu) yazıldığı için hazırlanan dizin listesine göre bilgisayar, benzer maddelerde olduğu gibi dipnotlarda geçen İzmir de dâhil, otomatik olarak bu sayfa numaralarını vermiştir.

Kâf, 123, 141/kûh-ı Kâf 123, 141

Karaman, 81, 91, 96, 97, 98, 99, 103, 104, 107, 113, 120, 152, 155, 157, 159/Karaman vilâyeti 81, 91, 120/Karamanoğlu 98, 99 (3), 103, 104, 107 (10), 114; Karaman leşkeri 152; Karaman, Karaman vilâyeti 155

Karaman Oğlu, 107/Karamanoğlu 107

Kara Rüstem, 91; Türk Rüstem, 97

Kâsım, 103, 114, 164; Kasım 103 (Emir Süleyman’ın kardeşi)

Kâsım Paşa 114, 164 (Bu sayfalar üstteki “Kâsım” maddesinde mevcut)

Kaysarı, 139; Kayseri, 99 (tıpkıbasımda imla aynı)

Kovvâc, 151 (tıpkıbasımda hareke: Kovac)

Kuds-i Mübarek, 135/Kuds-i Mübârek 135; Kuds-i Mübârek, 125, 126;
Kuts-i Mübarek, 141 (tıpkıbasım: Kuds-i Mübarek)

Kurun Hisârı, 163/Koron Hisârı 163

Laz Oğlı, 106, 114/Lazoğlı 106, 1114

Lazoğlı, 95/Lazoğlı 95

Mahmûd Paşa, 151, 152, 153, 164; Mahmûd Pâşâ, 164 (bu sayfada Pâşâ değil, Paşa)

Malkoç Oğlı Bâlî Beğ, 163/Malkoçoğlı Bâlî Beğ 163

Malkoçoğlı Bâlî Beğ, 157; Şeyh Ede Balı, 84

Mârûlya, 94/Marulya 94

Mecnân Tabak Yazusu, 100/Mecnûn Tabak Yazusu 100

Menteşe, 100, 101, 102, 110, 111/Menteşe leşkeri 101; Mentese ili 111

Menteşe Oğlı, 100, 101/Menteşe oğlı 100, 102; Menteseoğlı 101

Bildik maddelerden biri de Mevlânâ'dır. Mevlânâ'nın tek başına geçtiği bu sayfalardaki isimler:

Mevlânâ, 80, 91, 97, 109, 115/Hazret-i Mevlânâ Celâleddîn 80; Mevlânâ Haydar 109; Mevlânâ Hüsrev 115

Mihal, 111, 163; Mihâl, 105, 106, 111, 116, 139, 149, 154, 160, 163/Mihaloğlı Muhammed Beğ 105; Mihaloğlı Bahşı Beğ 106; Mihaloğlı Muhammed Beğ 111 (2); Kara Mihal 116; Kir Mihal 139; Mihal bin Kostantin, Mihal bin Katanuz 149; Mihaloğlı Ali Beğ 163

Mihal Oğlı Ali Beğ, 154/Mihaloğlı Ali Beğ 154 (2)

Mudurnı, 85, 87; Mudurnu, 87/Mudurnı

Mutun, 164; Mutun Kal'ası, 163/Moton, 164; Moton Kal'ası 163

Osman, 82/Osmân 82, 83 (4), 133

Çeviri yazı, s. 133'te Osman geçmiyor. Bu sayfada: sayfa üstü Tevarih-i Âl-i Osman; dipnot 379 Osmanlı Târîhi: Târîh-i Âl-i Osman

Osmân, 23, 79, 80, 81, 82, 83 (3), 84, 85, 97, 102 [çeviri yazı 102 vilâyet-i Osmân], 143 (çeviri yazı sayfa 143'te hanedan kurucusu Osman değil, Osmân

ibn Affan), 145 (bu sayfada hanedan kurucusu Osmân geçmiyor), 149 (çeviri yazı 149 Osmân bin Ertugrul)

Osmân Gâzî, 80, 84, 85 (çeviri yazı 80, 81, 82, 83, 84, 85)

Osmân ibn Affan, 143

Osmân-ı Gâzî, 80, 81, 83 (çeviri yazıda Osmân-ı Gâzî hiç geçmiyor)

Ömer, 100, 126, 143, 146, 147, 153

Ömer bin Abdülazîz, 146; Ömer bin Abdülazîz Halife, 146; Ömer bin Abdül-
melik, 147; Ömer ibni Ümeyye, 100; Ömer ibnü'l-Hattab, 143; Ömer Beğ, 153

Piravadi, 105/Pirevadi 105

Pirevadi, 105, 115

Sikenderye, 153/Sikenderiyye 153

Sivri Hisâr, 107 (2); Sivrihisâr, 103

Uğurlu Oğlı, 160/Uğurluoğlu 160

Yahşı Oğlı, 158/Yahşıoğlu 158

Yanko Pelid, 115

Mel'un gibi “pelîd” de olumsuz sıfattır; alçak, rezil Yanko demek.

Yer Göği Hisârı, 108; Yır Göği Hisârı, 119

Yunanılar, 123

Bu kelime, Yunaniler okunacak biçimde harekelenmiş ancak doğrusu “Yunanîler” olmalı, açıklama yapıp bu şekilde okunmalı idi (Osmânîler, Karamânîler, Selçukîler/Selçükîler gibi).

Zagara, 109/Zagara Ovası 109 (Bu sayfada Zagara, Zagara Ovası)

Zagra, 91, 92

Tıpkıbasımda (14a, 15a) Zagra değil, “Zagara/Zağara” olarak imla edilmiş.

3. Dize alınmayan maddeler:

Anatoli Beğlerbeğisi Hersekoğlu (çeviri yazı, s. 157)

İznikümit (çeviri yazı, s. 86)

4. Dizin haricinde eserin hiçbir yerinde geçmeyen yer adları:

Kal'a-i Kurvet, 164

Kurvet, 164

5. Dizin nasıl olmalıdır?

1. Dizin, benzer şahıs adları birbirinden ayırt edilecek şekilde tanzim edilmeli; aynı isim farklı imla veya unvanlarla, dizinin başka maddelerinde de geçiyorsa, sonrasına-öncesine atıf yapılmalıdır.

2. Dizindeki imla, çeviri yazıdaki imladan farklı olmamalıdır.

3. Şahıs adları, görev unvanları ile birlikte dizine alınmalı veya unvanlar parantez içinde gösterilmelidir.

4. Dizine sadece yer ve şahıs adları değil, bütün kültür unsurları alınmalıdır.

5. Metin neşri dizini otomatik olarak yapıldığında, herhangi bir karışıklığa yol açmamak için üzerinde ayrıca çalışılmalıdır.

6. Metin neşirlerinde dizinin fiziki yeri, çeviri yazıdan sonradır. Bu yayında olduğu gibi tıpkıbasımdan sonra verilmemelidir zira dizin, tıpkıbasım yaprak numaralarına göre tanzim edilmemiştir.

7. Doğru bilgiye ulaşmak için kısa yolu uzatmakla kalmayıp, karmaşık ve dolambaçlı hâle getiren, zaman kaybına ve külfete sebep olan, bu eserdeki gibi güven vermeyen bir dizinin hiç olmaması, olmasından daha evladır.

Değerlendirme:

1. Edirne Bâdi Efendi nüshası, 'İlk Anonim Tevârih' iddiası ile yayımlanmış ancak müellifi bilinen veya bilinmeyen Osmanlı kroniklerinden gerek tarihî olaylar gerek filolojik üstünlüğüne dair tek bir örnek verilmemiş, dolayısıyla Yahşi Fakih'in menâkıbına en yakın nüsha olduğuna dair ikna edici hiçbir veri ortaya konulmamış; H. Cengiz Erdoğan'ın makalesinde yazdıklarını tekrardan öteye gidilmemiştir.

2. Bu yayının I. Bölümünde (Giriş) genç araştırmacılara olumsuz etkisi olacak çok sayıda ve çok çeşitli örnek mevcuttur.

3. Bu yayın, ilmî cehaletin ender örneklerinden biridir. Amatör tarihçilikte bile bundan çok daha kaliteli yayınlar olduğu malumdur.

Sonuç:

Osmanlı Tarihinin Temel Kaynaklarından Tevârih-i Âl-i Osman (Edirne Nüshası) adlı yayının, ilk iki bölümünün (I. Bölüm-İnceleme/Giriş, s. 13-75; II. Bölüm/Metin, s. 79-164) istifade edilir nitelikte olup olmadığıнын takdiri, gerçek ve objektif bir münekkit olan okuyucuya bırakılmıştır.

Osmanlı tarihi araştırmaları ile Türk dili incelemelerinde, eserin III. Bölümündeki “tıpkıbasım” kullanılabilir.